

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.

«____» _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
на тему:

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Виконавець: студентка Т-112М групи Ляшок Дар'я Костянтинівна

Науковий керівник: к.г.н., доцент кафедри країнознавства і туризму
Ткачук Леоніла Миколаївна

Нормоконтролер: _____
(підпис)

Борисюк Оксана Анатоліївна
(П.І.Б.)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства
Спеціальність: 242 «Туризм»
ОПП «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.

«_____» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Ляшок Дар'ї Костянтинівни
(прізвище, ім'я, по батькові в родинному відмінку)

Тема дипломної роботи: «Геополітичний контекст розвитку туризму в Україні», затверджена наказом ректора №2158 /ст від «06» жовтня 2021 р.

2. Термін виконання роботи: з «11» жовтня 2021 р. по «28» грудня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: дослідження має теоретичний і практичний характер, виконане на основі аналізу літературних та Інтернет джерел.

4. Зміст дипломної роботи:

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження впливу геополітичного чинника на розвиток туризму

РОЗДІЛ 2. Сучасний стан та загальна оцінка туристичного ринку України

РОЗДІЛ 3. Аналіз функціонування туристичного ринку України в контексті геополітичного чинника

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу:

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	05.10 – 10.10 2021 р.	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	11.10 – 16.10 2021 р.	Виконано
3.	Зібрати, проаналізувати і узагальнити матеріал щодо впливу геополітичного чинника на ринку туристичних послуг. Написати перший розділ роботи.	17.10 – 02.11 2021 р.	Виконано
4.	Проаналізувати сучасний стан та динаміку розвитку туристичної індустрії України. Визначити основні тенденції розвитку туризму у регіоні. Написати другий розділ роботи.	03.11 – 13.11 2021 р.	Виконано
5.	Виділити проблеми та окреслити перспективи функціонування туризму в Україні в контексті геополітичного чинника. Написати третій розділ роботи.	16.11 – 20.11. 2021 р.	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки.	23.11 – 30.11 2021 р.	Виконано
7.	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	01.12 – 07.12 2021 р.	Виконано
9.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	08.12 – 15.12 2021 р.	Виконано
10.	Захист дипломної роботи.	28.12.2021 р.	Виконано

7. Дата видачі завдання: «11» жовтня 2021 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Ткачук Л.М.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Ляшок Д.К.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Геополітичний контекст розвитку туризму в Україні»: сторінок пояснювальної записки та сторінки додатків, рисунків, таблиць, використаних джерел, додатки ()).

Об'єктом дослідження є розвиток туризму в Україні.

Предметом дослідження є вплив геополітичної ситуації на розвиток туризму в Україні.

Метою дипломної роботи є аналіз сучасного стану туристичної галузі в Україні, виявлення актуальних проблем та перспектив його розвитку в контексті геополітичного чинника.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених у роботі завдань, досягнення мети використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження, а саме: аналіз, синтез, статистичний, порівняння, узагальнення і метод кейсів.

Інформаційними джерелами при написанні роботи були наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували дане питання, матеріали періодичних видань, статистичні дані, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Новизна дипломної роботи полягає у дослідженні теоретичних засад впливу геополітичного чинника на туризм. У ході дослідження було поділено геополітичні чинники на дві групи - прямого і опосередкованого впливу. Було оцінено сучасний стан туристичної галузі та проаналізовано динаміку її розвитку. Проаналізовано зміни ринку туристичних послуг України в контексті геополітичного чинника. Запропоновано перспективні напрямки щодо підвищення ефективності функціонування туристичної галузі на основі виділених геополітичних проблем.

Практичне і теоретичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати можуть бути корисними для діяльності туристичних операторів, навчання в рамках дисциплін «Геополітика», «Геополітика та туризм», «Політологія».

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ

1.1. Дослідження понять «геополітика» та «геополітичний чинник»:
вплив на розвиток туризму

1.2. Види впливу геополітичної ситуації на структуру і динаміку
туристичних потоків

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Сучасний стан і динаміка розвитку туризму в Україні

2.2. Геополітичний контекст розвитку туризму України у в другому
десятиріччі XXI століття

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА

3.1. Проблеми розвитку туризму в Україні в контексті актуальних
геополітичних подій

3.2. Перспективи розвитку туризму в Україні

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

За останні кілька десятиліть глобальний людський розвиток досяг якісних змін у багатьох вимірах. Позитивними наслідками даних процесів є: скорочення бідності, зростання доходів, покращення рівня освіти, охорони здоров'я та ін. Однак рушійні сили цього успіху (зокрема технології та глобалізація) створили нові комплекси проблем. Зростання міжнародної відкритості та пов'язаної з нею просторової мобільності населення супроводжується загостренням проблем міжнародної та національної безпеки, що актуалізує необхідність оцінки характеру сучасних викликів для туристичної індустрії. Одним із таких викликів є конфлікти та війни, які мали активний і неоднозначний вплив туризму за останні десятиліття. Кожен глобальний конфлікт, потрясіння, зіткнення лідерства та глобальна проблема можуть бути пов'язані з одним спільним напрямком – подорожами, що впливають на свободу пересування, яка лежить в центрі кожної геополітичної кризи. Пандемії, торгові війни, ядерна зброя, земельні суперечки, кібератаки, військова напруженість, внутрішні суперечки та міграція – все це тенденції, які можуть сприяти нестабільній геополітичній ситуації, ставлячи під загрозу сектор подорожей та туризму. В сучасних умовах ми спостерігаємо динамічні зміни у геополітичній структурі світу, що відповідно впливають і туризм. Як феномен глобального порядку туризм усе виразніше стає геополітичним явищем. У процесі політичних взаємодій між різними державами відбувається прямий або опосередкований вплив на стан світової індустрії туризму. Нормалізація політичної ситуації є запорукою зміцнення позицій держави на міжнародній арені та її інтеграції у світову економіку. Галузі економіки, які безпосередньо стосуються міжнародних відносин, зокрема міжнародного туризму, надзвичайно чутливі до політичних факторів. Таким чином, обсяг і географія міжнародного туристичного потоку значною мірою зумовлені поглядом мандрівника на безпеку даної дестинації.

Актуальність дипломної роботи полягає в тому, що в останні роки туристична індустрія України зазнає значного впливу від геополітичного чинника, перш за все через військово-політичний конфлікт на сході країни та анексію АР Крим. Вплив геополітичного чинника на ринок туристичних послуг України зумовив зменшення кількості іноземних туристів, зміни у географії туристичних прибуттів та основних туристичних дестинацій. Аналіз геополітичної ситуації в контексті розвитку туристичного ринку послуг України дозволив виявити актуальні проблеми та перспективи його функціонування.

Методологічною базою дослідження служать наукові дослідження Парфіненко А.Ю, Любіцевої О.О., Ткачук Л.М., Ігнат'євої І.Ф., Бейдика О.О., Дюваля Д., Вінніченка І.І., Стафійчука В.І. Інформаційною базою є матеріали Державної служби статистики України, щорічні звіти Всесвітньої туристичної організації, статистичні дані Всесвітньої ради з туризму та подорожей, науково-методичні й інформаційні публікації.

Об'єктом дослідження є розвиток туризму в Україні.

Предметом дослідження є вплив геополітичної ситуації на розвиток туризму в Україні.

Метою дипломної роботи є аналіз сучасного стану туристичної галузі України, виявлення актуальних проблем та перспектив його розвитку в контексті геополітичного чинника.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- Проаналізувати теоретичні засади впливу геополітичного чинника на розвиток туризму;
- Проаналізувати сучасний стан та динаміку розвитку туризму, виявити актуальні тенденції функціонування туристичної індустрії України;
- Оцінити характер та силу впливу геополітичного чинника на туризм в Україні;
- Визначити проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку України в контексті геополітичних подій.

- Розробити заходи покращення функціонування ринку туристичних послуг в Україні в умовах зміни геополітичної ситуації.

У дипломній роботі використано такі загальнонаукові методи як:

- теоретичний джерел інформації з проблем дослідження;
- метод статистичного аналізу;
- метод порівняльного аналізу;
- картографічний метод;
- метод узагальнення;
- метод кейсів.

Новизна дипломної роботи полягає у дослідженні та доповненні теоретичних засад впливу геополітичного чинника. В ході роботи було проаналізовано зміни на туристичному ринку України під впливом геополітичного чинника, в контексті військово-політичного конфлікту на сході України та анексії Криму. Проаналізовано динаміку розвитку та зміни в структурі туристичного ринку України за період кардинальних змін 2013-2015 років. Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності функціонування та розвитку туристичної індустрії України в контексті поточної геополітичної ситуації.

Практичне і теоретичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати можуть бути корисними для діяльності туристичних операторів, навчання в рамках дисциплін «Геополітика», «Політологія».

Особистий внесок випускника. У ході написання дипломної роботи було визначено роль геополітичного чинника на туристичному ринку України.

Апробація отриманих результатів. IV Міжнародна науково-практична конференція «INNOVATIONS AND PROSPECTS OF WORLD SCIENCE»

Публікації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ

1.1. Геополітичний чинник і його вплив на розвиток туризму

У ХХІ ст. геополітична структура світу зазнає суттєвої трансформації. В умовах глобалізації геополітичний чинник чинить вплив на розвиток різних сфер життя суспільства, не виключенням є індустрія туризму [1]. Геополітична думка і її дослідження своїми коренями сягає глибокої давнини. Однак перші наукові напрацювання, що дають визначення терміну геополітика, з'являються наприкінці 19 ст. - початку 20 століття. Визначення геополітики як науки можна знайти в працях відомих мислителів того часу - Рудольфа Челлена, Халфорда Маккіндера, Жана Бодена, Фрідріха Ратцеля, Нікколо Макіавеллі, Карла Гаусгофера і Альфреда Мехена. Так званім першовідкривачем у спробі визначення дефініції «геополітика» і бажані виділити її як окрему галузь знань, вважають німецького вченого Фрідріха Ратцеля. Вважається що він у свій час заклав фундамент для розвитку геополітичної науки а головні ідеї висвітлив у своїй праці під назвою «Політична географія». Наступником Ф. Ратцеля був шведський науковець Рудольф Челлен. У своїй книзі «Держава як форма життя» (Die Staat als Lebensform, 1916 рік) він вперше сформулював визначення терміну «геополітика». На його думку держава є географічним організмом (явищем) що втілений у просторі, тобто держава розглядається як динамічна жива істота. У своїй праці вчений дослідив проблему створення могутньої держави під впливом географічних факторів. Силу держави Р. Челлен вбачав у її здатності розширювати території через завоювання і колонізацію інших територій [2].

Важливий внесок в розвиток геополітичної науки надав Карл Гаусхофер який був фундатором німецької школи геополітики. Він зумів чітко відмежувати поняття політичної географії і геополітики. Згідно його твердження предметом геополітики є політична діяльність у природному просторі, в той час як політична географія займається питанням розподілу державної влади в просторі

і її здійснення в цьому просторі [3]. Про важливість розмежування цих понять писав і Отто Шефер. Він зазначав що, геополітика займається саме дослідженням актуальних процесів сьогодення або ж майбутнього, в той час як політична географія зосереджена на тому що вже відбулось. Політична географія розкриває картину того, як простір впливає на державу і поглинає її. На відміну від цього, геополітика вивчає питання про те, як держава долає умови і закони простору і примушує його служити наміченим цілям [4].

Протягом довгих років розвитку геополітика трансформувалась і набувала нових значень - на сьогодні в світі існує більше декількох сотень дефініцій даного терміну. Така неоднозначність у розкритті основного змісту здебільшого притаманна наукам знаходяться на стадії формування.

Загалом за період становлення вона трактувалась як:

- Ідеологічна доктрина, що зумовлює курс зовнішньої політики держави обґрунтований її національними інтересами в певному географічному просторі.
- Як наука що враховує і вивчає процеси, принципи, закономірності розвитку окремих просторово-географічних одиниць беручи до уваги їх залежність від глобальних політичних, географічних, економічних факторів.
- Як явище – це сфера діяльності що відображає зв'язки між соціальними групами, націями, державами, блоками держав, головною ціллю яких є боротьба за контроль над земними, водними, повітряно-космічними, інформаційними просторами держави, регіону, світу [4].

Загалом питання геополітики досліджували такі вітчизняні і іноземні вчені: Збігнев Бжезинський, Мануїл Валлерстайн, Володимир Дергачов, Сергій Бірюков, Ельгіз Поздняков, Семюель Гантінгтон, Сергій Бабурін, Ніколас Спикмен, Жанна Панченко, Олег Білорус, Саул Коен, Григорій Перепелиця, та інші.

За визначенням що надається у енциклопедії «Britanica», датованої 1994 роком, геополітика пов'язується з безпосереднім використанням природного

(географічного) простору як вигоди для та уряду держави. Іншими словами «геополітика служить визначенню національної політики з урахуванням чинників дії на неї природного середовища» [5].

Відповідно до визначення іншого енциклопедичного видання «The Encyclopedia Americana» геополітика це наука, яка вивчає і аналізує в єдності географічні, історичні, політичні та інші взаємопов'язані фактори, які впливають на стратегічний потенціал держави [5].

У книзі «Велика шахівниця» автором якої є З. Бжезінський, геополітика являє собою поєднання географічних і політичних факторів, що визначають положення держави чи регіону з ухилом на вплив географії на політику.

Український дослідник Борис Павлович Яценко дає визначення геополітиці як науці про політику держав та інших суб'єктів, що спрямована на вивчення можливостей активного використання даностей геопростору в інтересах військово-політичної, культурно-інформаційної, економічної та екологічної безпеки у межах відповідних полів взаємодії [6].

Одне з визначень належить Лазоренко О. який стверджує що, геополітика розглядає простір не тільки й не стільки щодо державних кордонів, скільки з точки зору насиченості цього простору конкретною політикою. Тому за всієї можливості географічного, кількісного вимірювання політичного простору пріоритетним є уявлення про нього як про царини, зони, межі дії політики, влади, політичних ідей, сповідуваних теорій. Домінуючим чинником впливу на світ (регіон, країну тощо) сьогодні дедалі впевненіше стає політичний простір, справжні кордони якого окреслені там, де перестають діяти та чи інша політика, її процеси, ідеї, теорії [7].

Окремі літературні джерела визначають геополітику як вид зовнішньої політики, визначений територіальними інтересами окремих просторово-географічних одиниць, суть якої зводиться до встановлення, підтримання та розширення контролю над простором [8].

Абсолютно протилежну думку висловлює вчений Плешаков К. В. характеризує геополітику не просто як залежність зовнішньої політики

держави від її географічного місцеположення, а як залежність суб'єкта міжнародних відносин від сукупності матеріальних факторів, які дають цьому суб'єкту змогу здійснювати контроль над простором [9].

В загальному геополітику можна визначити як науку що досліджує можливості успішного використання державою підконтрольної їй території задля своєї ж вигоди, при цьому враховуючи інтереси інших акторів міжнародних відносин. Туристична індустрія в свою чергу тісно взаємозв'язана з поняттям «геополітика». Дослідження показують що окремі геополітичні процеси, що відбуваються на світовій політичній арені, зумовлюють суттєві зміни на туристичному ринку окремих держав або ж регіонів.

Туризм є вагомою складовою економічного зростання багатьох країн. Згідно звітів Всесвітньої туристичної організації туризм є третьою за величиною галуззю за обсягами світових експортних надходжень. Внесок туристичної діяльності до світового ВВП за даними 2019 року зупинився на позначці у 10,3% (8,9 трлн. доларів США). Кожне десяте робоче місце (330 млн. у всьому світі) створене за для забезпечення туристичних потреб [10]. Однак індустрія туризму стикається з високим ступенем невизначеності через глобальну політичну напруженість, терористичні атаки та окремі економічні ризики. Більшість конфліктів, внутрішньо-політичних потрясінь або переворотів, пандемії небезпечних захворювань, територіальні суперечки, кібератаки безпосередньо мають вплив на сектор подорожей та туризму ставлячи його під загрозу.

Дослідженням взаємозв'язку туристичної індустрії та геополітики приділяється все більше уваги. Дослідження геополітичних ризиків активізувалися в період стрімкого зростання транснаціонального бізнесу, коли в структурі ТНК почали з'являтися спеціальні підрозділи для оцінки ризиків, з якими стикаються компанії в країнах їх активів. У цей період набуває популярності термін політичний ризик – у його вузькому тлумаченні. Політичний ризик визначається як: ймовірність фінансових втрат для фірми в результаті несприятливих політичних факторів у країні, куди були здійснені інвестиції. На сьогоднішній день велика кількість науково-дослідних інститутів,

спеціалізованих аналітичних центрів і відділів впливових міжнародних організацій проводять дослідження політичних ризиків, наприклад: Дослідницький центр міжнародних змін Колумбійського університету, центр стратегічних та міжнародних досліджень Джорджтаунського університету, Міжнародний інститут стратегічних досліджень у Лондоні та інші. Більшість авторів підкреслюють, що політична стабільність є необхідною умовою для ефективного розвитку міжнародного бізнесу, але невизначеність внутрішньої ситуації дуже негативно впливає на туристичну індустрію країн.

Серед вчених вивчаючих у своїх наукових працях питання впливу геополітичних чинників на розвиток туризму варто згадати: Лінду Ріхтер, Мануеля Кастельс, Валентина Стафійчука, Майкла Холла, Девіда Дюваля, Даллена Тімоті, М. Метревелі, Леонілу Ткачук, Юрія Парфіненка, І. В. Смаля та інших. Проте варто відзначити той факт, що думки науковців розділились на два кардинально протилежних табори, де: перші вважають що туризм є чинником геополітичних процесів, а інші у своїх наукових доробках доводять абсолютно полярну тезу яка підтверджує вплив геополітичних змін на туристичний сектор.

Розглянемо дослідження вчених які підкреслюють зумовленість окремих геополітичних подій розвитком туристичної індустрії. Так наприклад, у 2015 році болгарський науковець В. Кристев опублікував наукову працю «Геополитика туризма: концентрация влияния и зависимости» в якій розглядає туризм як інструмент геополітики з точки зору його прямого впливу на геопростір. Він доводить що туризм як соціально-економічна діяльність яка глибоко впроваджена у взаємодію між суспільством і геопростором, робить його реальним інструментом для досягнення геополітичного впливу [11].

Мануель Кастельс вказує на те, що туризм безпосередньо позначається на створенні єдиного світового простору потоків. Дана галузь утворює цілу мережу туристичних потоків, від яких залежать геополітичні тенденції міжнародного розвитку [12].

Російський автор наукової роботи «Многомерность туризма: философский, экономический, политический аспекты» Ірина Ігнат'єва надає

аналіз туризму у політичному та геополітичному аспектах. Вона вважає що, масові туристичні потоки мають виражені геополітичні впливи. На зміну прямому тиску та збройному захопленню прийшов вплив інформаційний, економічний, спортивний і також туристичний. Туризм є фактором геополітичного впливу за допомогою масових туристичних потоків, які готують ґрунт для відповідних економічних та політичних рішень, наприклад, рішень про відкриття кордонів або про митні послаблення. В своїй праці вона проводить аналіз зміни туристичних потоків який показує, що економічні та політичні центри, як правило, виявляються і центрами туризму [13].

Вважається що першою хто висунув твердження про залежність туризму від міжнародно-політичної взаємодії була професорка політології з США Л. Ріхтер. У роботі під назвою «Political Instability and Tourism in the Third World», вона довела доцільність вивчення політичних аспектів туризму з точки зору політології та показала процес політизації розвитку туризму на прикладі азійських країн [12, 14]. М. Метревелі та Д. Тімоті у своїй науковій праці, на прикладі подій 2008 р. у Грузії, доводять що, військово-політичний конфлікт з Росією, який розгортався на території держави, позначився не тільки загальноекономічному становищі країни, а й відзначився втратою великої кількості туристично-рекреаційних ресурсів та зіпсованим туристичним іміджем. Враховуючи той факт, що подія набула міжнародного розголосу і активно висвітлювалась в засобах масової інформації, туристи відмовлялись відвідувати потенційно небезпечну туристичну дестинацію і віддавали перевагу економічно та політично стабільним територіям.

Український науковець Юрій Парфіненко переконаний, що перспективи подальшого розвитку туризму справедливо пов'язуються нині не тільки з демографічними та технологічними змінами (хоча такий підхід є домінуючим), а й з глобальними політичними змінами й очікуваними тенденціями розвитку світового геопростору, які надзвичайно потужно впливають на туризм [12].

Науковці Вебстер С. та Іванов С. у своїй статі доводять що нестабільні політичні умови перешкоджають в'їзним туристичним потокам до деяких

основних туристичних напрямків. У своїй праці вони виділяють велику кількість геополітичних подій які впливають на туристичну індустрію і різко змінюють потоки на міжнародному рівні. Зазначається що туристи обходять напрямки які є небезпечними і несуть загрозу для подорожуючого. Туризм зазнає істотного впливу, коли туристичний напрямок стикається з проблемами терористичних атак або війни. Політична нестабільність яка виникає на окремих територіях переростає в економічну невизначеність яка в кінцевому підсумку знижує витрати з туристичною цілю. Як приклад наводять знищення обстрілами об'єкту всесвітньої спадщини ЮНЕСКО розташованого в Сирії, що привело до подальших змін у туристичних потоках [15].

Отже, як ми бачимо, багато дослідників доводять факт впливу геополітичних чинників на функціонування туристичної індустрії. При виборі місця призначення подорожі туристами обов'язково враховується стабільність політичної ситуації, відсутність військових конфліктів, заворушень всередині країни також немало важливим є відношення місцевого населення до подорожуючих і інші безліч інших факторів. Геополітичні чинники міжнародного туризму виявляють, яким чином поведінка суб'єктів міжнародних відносин, з метою захисту власних інтересів у різних сферах, впливає на розвиток туризму на конкретній території.

До геополітичних чинників що чинять вплив на розвиток туризму можна віднести:

- зовнішню політику країн та окремі зовнішньо-політичні рішення, такі як: позаблоковий статус, підписання міжнародних угод, введення санкцій та послаблення візової політики;
- значення держави у глобальній та регіональній геополітичній динаміці;
- здатність держави забезпечити низький рівень злочинності, в тому числі кіберзлочинності;
- конфлікти або напруженість у відносинах між країнами, бойові дії (обстріли) державних територій, анексія і військова окупація територій, гібридні війни;

- внутрішньополітичну ситуацію, антиурядові демонстрації, державні перевороти та заворушення всередині держави;
- розташування та активне функціонування громадських рухів, урядових і неурядових міжнародних організацій, терористичних та хакерських груп;
- етнічну та релігійну політику держав;
- розвиток транскордонного співробітництва, прокладання територією країни транскордонних транспортних коридорів та комунікаційних ліній, створення міжнародних хабів;
- відношення місцевого населення до іноземних відвідувачів [16].

За останні декілька років ми також мали змогу спостерігати як пандемія COVID-19 стримує загальносвітовий розвиток туризму. Наслідки він даного геополітичного чинника дуже суттєві, оскільки він зумів повністю призупинити будь-яку туристичну діяльність а масштаби збитків вимірюються в мільярдах доларів.

Досліджуючи вплив геополітичних факторів, слід зважати на зростаючу взаємозалежність та складність ієрархічних систем у сучасному глобалізованому світі. Зовнішньополітична діяльність світових або регіональних лідерів чи окремих ізольованих країн матимуть беззаперечно різний вплив на міжнародну туристичну індустрію.

Значимим геополітичним фактором, що у сучасному світі чинить вплив на становлення думок та уподобань народу, є діяльність світових засобів масової інформації. Розвиток інформаційних технологій дозволив висвітлювати політичні події і ситуації надаючи їм міжнародного розголосу. Створюючи, так званій, політичний контент впливові мовні або друковані ЗМІ, телебачення, періодичні інтернет-видання формують громадські уподобання і впливають на політичні думки населення. Серед найвідоміших світових інформаційних ресурсів варто згадати BBC World News, CNN, Guardian, Financial Times, Xinhua News Agency, Washington Post, The New York Times, Reuters,

Отже, політико-географічні відношення, які формуються під час взаємодії елементів політичної сфери з інтегральним геопростором, створюють

середовище для розвитку туризму. Важливим є те, що які б політичні події (внутрішні чи міжнародні) не розглядалися як чинники впливу, середовищем функціонування системи міжнародного туризму є політико-географічний простір глобального та макрорегіонального рівнів. Відкритість системи туризму дозволяє на кожному ієрархічному рівні дослідження конструювати міжсистемні зв'язки, розкриваючи механізми та параметри впливу конкретних політичних процесів, явищ, інститутів на її функціонування [16].

При аналізі наукових праць з досліджуваної тематики важливим є зауважити що, термін геополітичний чинник та його визначення трактується абсолютно по різному. Поняття пов'язане з безліччю фраз і термінів, серед яких: «геополітична невизначеність» (М. Карней); «геополітична загроза» з розширеними поняттями: «загроза війни», «ядерна загроза», «терористична загроза», «воєнні дії», «терористичні акти» (Д. Кальдара і М. Яковелло); «геополітична нестабільність» (Zurich Insurance Group і WEF); «геополітичні потрясіння» (Д. Андерсені); «геополітичний стрес»; «геополітичні зриви»; «геополітичні зрушення» (Д. К. Боль) ті інші. Отже, остаточного визначення «геополітичний чинник» у літературі не існує, проте, узагальнено геополітичний чинник впливу на туризм можна трактувати як, певні політичні умови (внутрішньодержавні, міждержавні або глобальні) які сформувались на конкретній території а також дії суб'єктів міжнародних відносин направлені на забезпечення власних інтересів, які протягом певного часу здійснюють позитивний або негативний вплив на розвиток і функціонування туристичної індустрії певної країни. Вплив геополітичних ризиків на туризм, як явище широкий, і його можна спостерігати в кількісних та якісних вимірах цієї соціально-економічної діяльності, від фактичного знищення туристичних ресурсів та потенціалу у країні до зменшення об'єктів інфраструктури та зміна соціальної та просторової поведінки туристичних потоків. Одне з визначень, геополітичного чинника розвитку туризму надає Ткачук Л.М. – «це сукупність політичних процесів і явищ, які через формування територіально-політичних

відношень впливають на розвиток туристичної діяльності на конкретній території» [58].

Між динамічним розвитком туризму та стабільною геополітичною ситуацією прослідковується чіткий зв'язок. Яскравим прикладом даної тези можуть слугувати події у Єгипті, Тунісі, Україні, Тайланді. Загалом кожен з п'яти туристичних регіонів у свій час зазнавав значних збитків від політичних переворотів, військових конфліктів, терористичних атак та інших геополітичних подій. Чи не наймасштабніший вплив на динаміку і розподіл туристичних потоків мають війни що розгортаються на мирних державних територіях. Так, в Україні, яка стала учасником військово-політичного конфлікту з РФ, кількість іноземних туристів з 2014 року зменшилась майже вдвічі, а анексія основної туристичної дестинації АР Крим викликала кардинальний перерозподіл туристичних потоків до інших областей.

Значного поширення в останні роки набуло таке явище як тероризм. Взаємозв'язок між туризмом і терористичними нападами у своїх працях досліджували такі вчені: С. Сонмез, Д. Бекер, Х. Азіз і М. Метревелі та Д. Тімоті. Вони аналізували силу і можливості впливу терористичних атак на попит туристів та туристичну галузь країни або регіону загалом. Розробки С. Сонмеза вказують на те що, туризм може використовуватись як політичний інструмент а наслідки політичної нестабільності і терористичних атак безпосередньо впливають на імідж туристичної дестинації. Так приміром єгипетська революція 2011 року скоротила кількість туристичних прибуттів більш ніж на 30%. Загальна політична нестабільність в подальшому спровокувала черговий внутрішній переворот, який наніс нового удару економіці та туристичному сектору країни. Ситуація стабілізувалась тільки після президентських виборів у 2014 році, оскільки туристи перестали сприймати територію Єгипту як «гарячу точку» що відродило туристичний імідж країни [17].

Регіон Південно-Східної Азії в свою чергу постійно страждає від терористичних атак. Найбільше страждають жителі і туристи Індонезії. Масові вибухи що відбувались на о. Балі забрали життя більш ніж 220 людей і вчинили

безпрецедентний економічний ефект. Держави, жителі яких постраждали від рук терористичних угруповань, застерегли уникати відпочинку на потенційно небезпечних курортах острова. Проте це не застрахувало від вибухів що відбулись у 2005 і 2018 роках. Спад в туристичних прибуттях, низька завантаженість більшості готелів, зменшення авіарейсів не змусили себе довго чекати скоротивши показники майже вдвічі. Терористичні атаки не обійшли стороною і Європу. Не так давно вибухи пролунали у м. Париж, а саме під обстріл потрапили відвідувачі ресторанів, стадіону та концертного залу «Батаклан». Відзначається що трагічні події того дня були найбільш масштабним терористичним нападом в за всю історію Франції – загинуло більш ніж 100 осіб.

Проте все ж варто відзначити, існування окремих політичних умов які позитивно впливають на туристичну індустрію, сприяють її динамічному розвитку та процвітанню. Сюди можна віднести вдале геополітичне положення, розвиток транскордонного співробітництва, приналежність до потужних світових політичних блоків, членство в регіональному інтеграційному угрупованні з метою багатостороннього співробітництва держав з питань розвитку туризму в тому числі.

Позитивні наслідки регіональної інтеграції для туризму очевидні – полегшення міжнародних подорожей через ліквідацію прикордонного контролю та спрощення оплати послуг завдяки спільним валютам. Регіональна інтеграція призводить до більшої концентрації та активізації подорожей у межах регіонів. Регіональна інтеграція стимулює транскордонне співробітництво. Окрім збільшення прямих іноземних інвестицій у туристичну індустрію, регіональна інтеграція допомагає невеликим країнам об'єднати свої зусилля для залучення туристів із далекомагістральних ринків. Сприятлива геополітична ситуація додаватиме стимулу для активізації внутрішніх і іноземних подорожей, залучатиме іноземні інвестиції, позитивно впливатиме на розвиток інфраструктурних об'єктів також значно примножить прямі валютні надходження від туристичної галузі.

Отримані результати свідчать про те, що стабільне функціонування туристичної індустрії не можливе за умов прояву дестабілізаційних факторів таких як: внутрішні або зовнішні політичні конфлікти, військові заворушення, державні перевороти або ж терористичні акти. Як ми бачимо нестабільність політичної ситуації у світі чи країні має значний вплив на туристичну діяльність, оскільки територіям, які постраждали від окремих геополітичних факторів, важко відновити свій імідж та повернутись до передкризових показників. Варто також зазначити, що поточна несприятлива політична ситуація в країні потенційно може позначитись на туристичній привабливості країн-сусідів, в залежності від масштабу впливу. Як і будь-які події, геополітичні чинники мають певні характеристики, їх можна умовно розділити на позитивні і негативні; тривалі і короткочасні; місцевого, національного, регіонального та глобального рівнів.

Вплив геополітичного чинника відбувається саме у момент зміни думки туристів про певну територію, вважаючи що це може становити загрозу життю, вони можуть докорінно змінити рішення щодо дестинації або ж навпаки. Геополітичний чинник в більшості випадків негативно впливає на привабливість місця відпочину та регулярність подорожей.

Таким чином, роль впливу геополітичного чинника на глобальний туристичний ринок важко переоцінити. Оскільки туристичний попит в умовах сучасності, формується з урахуванням останніх політичних подій, що відбуваються на обраній для відпочинку території. Впливові світові ЗМІ часто впливають на остаточний вибір, так як поширюють інформацію (часто перебільшену) про загрозу безпеці та життю подорожуючого. Проте все ж, не можна повністю нехтувати застереженнями, оскільки часто геополітичні чинники проявляються у вигляді військово-політичних конфліктів та небезпечних і непередбачуваних терористичних нападах на мирне населення, та туристів зокрема.

1.2. Види впливу геополітичної ситуації на структуру і динаміку туристичних потоків

Різке скорочення туристів, значні фінансові втрати, погіршення іміджу туристичних дестинацій і це тільки деякі з можливих наслідків від прояву геополітичного чинника. Динаміка, обсяги і структура основних туристичних показників будь-якої з країн залежать від стабільності на міжнародній арені, в той час як не можливість забезпечити сприятливий політичний клімат грає проти ефективного функціонування сфери. Зокрема, варто пам'ятати про потенційну загрозу життю або здоров'ю подорожуючих і намагатись мінімізувати кількість таких випадків. Саме з цих причин ВТО досить активно займається вивченням питань політичних ситуацій що виникають на територіях туристичних країн чи територій. Всесвітня туристична асоціація регулярно висвітлює питання кризових становищ різних типів, від стихійних лих до політичної нестабільності та пандемій, пов'язаних зі здоров'ям туристів. Розглядаються можливі варіанти виходу з кризових становищ за для зменшення впливу та прискорення процесу відновлення туристичної сфери.

Експерти туристичної організації найголовнішими чинниками, що дестабілізують ситуацію на туристичному ринку та безпосередньо загрожують безпеці людства, називають:

- Глобальну тривалу дестабілізацію;
- Постійну напруженість та невизначеність на туристичних маршрутах;
- Короткострокові заворушення. [18].

Згідно їх поділу найбільш впливовою вважається глобальна довгострокова дестабілізація. Вона характеризується значною протяжністю в часі, часто проявляється у вигляді затяжних військово-політичних конфліктів або терористичних нападів у конкретному регіоні. Історично доведено, що будь-які міждержавні військові конфлікти, частково або повністю знищують інфраструктуру та ресурсно-туристичний потенціал країни. Зменшення туристичних відвідувань а відповідно й доходів призводить до повільної

деградації вцілівших інфраструктурних об'єктів. В історії існують яскраві приклади тривалої військової дестабілізації, котра розпочалась з території однієї держави а згодом розповсюдилась і на сусідні. Так було з громадянською війною у Сирії що породила конфлікти у Лівані, згодом, як наслідок, ми спостерігаємо загальний спад обсягів туристів на Близькому Сході. Загальне скорочення в прибуттях відбулось не зважаючи на туристичну привабливість даного регіону. Одним з унікальних випадків геополітичного впливу на туризм, були військові події 1991 року, що територіально розгортались у арабських країнах Перської затоки але їх вплив відчули держави на іншому кінці світу. Так, туристичний сектор Індонезії зазнав відчутного скорочення у туристичних прибуттях хоч і знаходився на відстані тисяч кілометрів від гарячої точки.

Нещодавні і досі актуальні події на міжнародній політичній арені розгортаються на території сучасної української держави. Ситуація на сході країни перебуває у постійному напруженні починаючи з 2014 року, країна-агресор РФ періодично відроджує військовий конфлікт, тим самим не даючи надій на його швидке завершення. Очевидно що тривалість і військово-політична напруженість завдають збитків туристичному ринку України. За попередніми оцінками, можна констатувати, що інфраструктура в місцях активних бойових дій не підлягає відновленню і повторному використанню, а та частина територій що підконтрольна українському уряду не функціонує, враховуючи непередбачувану військову ситуацію.

Постійна напруженість та невизначеність на туристичних маршрутах здебільшого виражається через етнічно-релігійний екстремізм – найчастіше ісламський. Конфлікти релігійного контексту, зокрема терористична діяльність, відбуваються на територіях більшості сучасних держав. Туристи все частіше страждають від нападів терористів, так наприклад події 2015 року у Тунісі забрали життя майже 50 відпочиваючих. Популярні туристичні курорти і маршрути характеризуються великим скупченням людей, що робить їх так званою «легкою здобиччю» для діяльності терористичних угруповань. Спалахи насильства, релігійного екстремізму, які проявилися в Єгипті, Індії, Ізраїлі,

Ямайці, Кенії, Перу, ПАР, Філіппінах або Туреччини, здатні привести до дестабілізації і перерозподілу туристських потоків на користь більш спокійних країн [19].

Третім дестабілізаційним фактором впливу на туризм в контексті геополітики є короткострокові заворушення. Хоча за рівнем впливу вони є не такими значними, як довготривалі військові конфлікти, проте їх наслідки в туристичній сфері є ідентичними. Перевагою короткострокових заворушень є те, що результати даного впливу можна вирішити більш оперативно, мінімізувавши їх вплив. Саме з цієї причини туристична галузь може і не зазнати значних змін, що прямим чином залежить від рівня привабливості дестинації в очах туристів.

Український дослідник Парфіненко А.Ю. вважає що, нинішній глобальний політичний клімат підвищує ризики для усіх учасників міжнародного туристичного ринку.

Серед основних геополітичних чинників, що безпосередньо впливають на динаміку і розподіл туристичних потоків він виділяє наступні:

- політичні перевороти;
- терористичні акти;
- військові конфлікти [12].

Враховуючи сучасну ситуацію на туристичному ринку, важливим чинником, який слід додати до даної класифікації є поширення епідемій небезпечних інфекційних захворювань. За період активного розвитку туризму не одноразово зустрічались прецеденти розповсюдження епідемій таких хвороб, як: ВІЛ/СНІД (з 1980 р.), атипова пневмонія (SARS-CoV), Близькосхідний коронавірусний респіраторний синдром (БКРС), холера, вірус чікунгунї та SARS-CoV-2 або Covid-19. Згадані хвороби здатні досить суттєво протягом довгого проміжку часу гальмувати динаміку туризму у окремих країнах. Так наприклад пандемія СНІДу на Африканському континенті досі є одним з факторів повільного розвитку туристичної індустрії. Згідно статистичних даних більша половина населення, що проживає у державах розташованих на південь від пустелі Сахара заражені інфекцією. Також починаючи з 2013 року

фіксуються періодичні спалахи гострої інфекційної хвороби під назвою чікунгунья. Осередками розповсюдження були такі країни: Конго, ПАР, Італія, Франції, Судані, Республіці Чад. Після спалаху пневмонії SARS-CoV у 2002 році спад туристичних прибуттів в Азійському регіоні становив близько 9 %. Випадки зараження зафіксували близько 30 країн по всьому світу, летальність становила 9% від загальної кількості заражених. Кінець 2019 року ознаменувався поширенням однієї з найбільш масштабних коронавірусних захворювань. Станом на сьогодні кількість людей які померли вираховується в мільйонах осіб (5,2 млн. чол.). Ця ситуація призвела до вжиття безпрецедентних заходів для обмеження міжнародної та внутрішньої мобільності громадян у всьому світі, що призвело до повної зупинки потоку міжнародних туристів у період з березня по червень 2020 року. Крах міжнародного туризму через пандемію коронавірусу потенційно може призвести до втрати більш ніж 4 трлн. доларів світового ВВП у 2020 та 2021 роках сумарно. За даними UNWTO, міжнародні туристичні прибуття знизилися приблизно на 1 мільярд або 74% у період із січня по грудень 2020 року. У першому кварталі 2021 року Всесвітній туристичний барометр UNWTO вказує на зниження на 88%. Країни, що розвиваються, понесли найбільший тягар впливу пандемії на туризм. Вони зазнали найбільшого скорочення прибуття туристів у 2020 році, за оцінками, від 60% до 80%. Найбільш постраждалими регіонами є Північно-Східна Азія, Південно-Східна Азія, Океанія, Північна Африка та Південна Азія, а найменш постраждалими є Північна Америка, Західна Європа та Карибський басейн [20].

Повертаючись до досліджень Анатолія Парфіненко ми бачимо, що у його працях акцент зроблений саме на характері політичної події що безпосередньо чинить вплив на туризм. Першими він виділяє політичні перевороти всередині країн. Деякі вчені вважають, що вплив політичних заворушень на туризм набагато більший, ніж поодинокі випадки, такі як вбивства та терористичні атаки. Багато досліджень відзначають, що нестабільні політичні умови негативно впливають на туризм, особливо якщо вони тривають протягом тривалого періоду часу. Згідно з твердженнями А. Панфіненка найяскравіше вплив політичних

переворотів на туристичні потоки простежується на прикладі Близькосхідних країн. Свого часу найбільш масштабних втрат зазнав туристичний сектор Єгипту, який починаючи з 90-х років нарощував свій туристичний потенціал. Проте арабська весна та повалення президента Мубарака в 2011 році призвели до зниження кількості туристів майже на третину в порівнянні з 2010 роком. Враховуючи унікальну історію та спадщину, туристична індустрія країни швидкими темпами відновилася до 2012 року. Але політичний переворот 2013 завдав нового удару. Загалом туристичний сектор арабських країн зазнав стрімкого занепаду під час революції арабської весни та подальших безперервних політичних заворушень і нестабільності у регіоні. Після серії страйків, маршів і насильницьких зіткнень між демонстрантами багато країн, включаючи США, Великобританію, Японію, Німеччину та інші європейські держави, оприлюднили попередження щодо подорожей та евакуювали своїх громадян з території Єгипту. Доходи від туризму у 2010 році становили близько 13,5 млрд. дол., натомість, грошові надходження за 2014 р. зупинились на 7 млрд. Дол. Загальний туристичний потік з 2010 по 2014 р. зменшився на 31% [12].

Постраждала після спроби державного перевороту туристична індустрія у Туреччині - тільки за перший квартал 2016 року зіткнулась з зменшенням в'їзних іноземних туристів на 10%. За даними Euromonitor International, кількість міжнародних відвідувачів Туреччини загалом скоротилась на 5,2% (32,9 млн. осіб) відповідного скорочення зазнали і доходи країни - спад до 27 млрд. доларів. Для порівняння у 2014 році показники становили близько 40 млн. іноземних прибуттів і надходження від туризму 39 мільярдів доларів. Турецькі авіалінії (Turk Hava Yollari) змушені були скоротити кількість польотів на 24% за рік. Асоціація туристичних готелів та інвесторів (TUROB) констатувала, що рівень заповнюваності готелів у Стамбулі в липні 2016 року впав до 36%, що на 40% нижче, ніж роком раніше.

Схожа кризова ситуація спостерігалась на туристичному ринку Таїланду у 2014 році. Військові здійснили переворот після того як багатомісячні заворушення всередині країни дестабілізували загальну ситуацію та викликали

спалахи насильства на території держави. Вуличні протести, воєнний стан і військові перевороти вплинули на туристичну індустрію Таїланду. Міжнародні туристичні бронювання Таїланду, як DESTИНАЦІЇ для відпочинку, знизилися приблизно на 20%. Заповнюваність засобів розміщення у столиці знизилася до 55% у першому кварталі 2014 року в порівнянні з 80% за 1 квартал попереднього року. Показник туристичних прибуттів у 2014 році характеризувався скороченням на 700 тис. туристів, що у відсотковому співвідношенні дорівнює 6,5% порівняно з 2013 роком.

Узагальнюючи сказане, необхідно відзначити, що політична нестабільність безпосередньо шкодить попиту на в'їзний туризм, оскільки туристи турбуються про безпеку свого життя та здоров'я. Туристи уникають місць, які вони вважають небезпечними. По-друге, політична нестабільність створює напругу між сусідніми країнами, що може призводити до різноманітних політичних дій - від обмежень у видачі віз, невизнання паспортів до більш суворих, таких як закриття кордонів, що заважає міжнародному туризму. По-третє, політична нестабільність найчастіше призводить до економічної нестабільності в країні, зниження доходів та зменшення коштів на туристичні витрати.

Також серед наукових розробок можна знайти деякі дослідження, які підтверджують, що туризм у деяких країнах досить стійкий до політичних заворушень або терористичних атак. Доводиться думка, що іноді геополітичні розбіжності та військові дії ігноруються, а політичні теми просто не обговорюються, доки туризм служить економічним інтересам обох сторін (наприклад, ізраїльські туристи на єгипетському Синаї).

Що стосується впливу терористичних атак на міжнародний туризм, їх значення не характеризується такою довгостроковістю як, наприклад ефекти від війн чи політичних заворушень всередині країн. Проте саме терористичні напади найчастіше використовуються організаторами за для досягнення своїх цілей. Вражаючи туристичну індустрію терористичні угруповання за допомогою світових та загальноновизнаних ЗМІ доносять свої вимоги до більш широкого кола

публіки. В одній з перших статей на цю тему, Лінда Ріхтер ілюструє символічну природу відносин тероризму та туризму, проводячи паралелі між мирним міжнародним туризмом і дипломатичними відносинами. В своїй роботі вона доводить думку, що туристи є мішенню, тому що вони розглядаються як умовні послы від своїх країн. Її концепція була доведена під час викрадення палестинськими терористами яхти «Achille Lauro» в 1985 році. Вибір нападниками єдиної жертви (американського єврея) був зроблений зовсім не випадково.

Як не парадоксально, але при першому наближенні між туризмом і тероризмом простежуються певні спільні характеристики. Обидва явища перетинають національні кордони, залучають громадян різних країн і використовують подорожі та комунікативні технології. Терористи можуть комфортно почуватися у туристичному середовищі [17]. Міжнародні туристи, будучи громадянами інших країн, гарантовано забезпечують увагу світових ЗМІ, завдяки яким терористичний акт набуває глобального масштабу [21]. У відповідь на це країни у всьому світі об'єднують зусилля для боротьби з тероризмом, посилюють діяльність правоохоронних органів та збирають всю можливу інформацію аби протистояти. Для розробки стратегій боротьби з тероризмом були організовані різноманітні багатосторонні конференції та зустрічі на вищому рівні. Проте, в сучасному світі, питання тероризму досі залишається одним з найактуальніших. Згідно даних глобального індексу тероризму найбільше страждають такі країни: Афганістан, Ірак, Нігерія, Сирія, Сомалі, Ємен, Пакистан, Індія, Демократична Республіка Конго та Філіппіни. Україна в цьому рейтингу займає 36 позицію [22].

Відповідно до даних що представлені у інтернет-ресурсі Global Terrorism Database (GTD) частота терористичних інцидентів починаючи з 1970 року постійно зростає (рис.1.1).

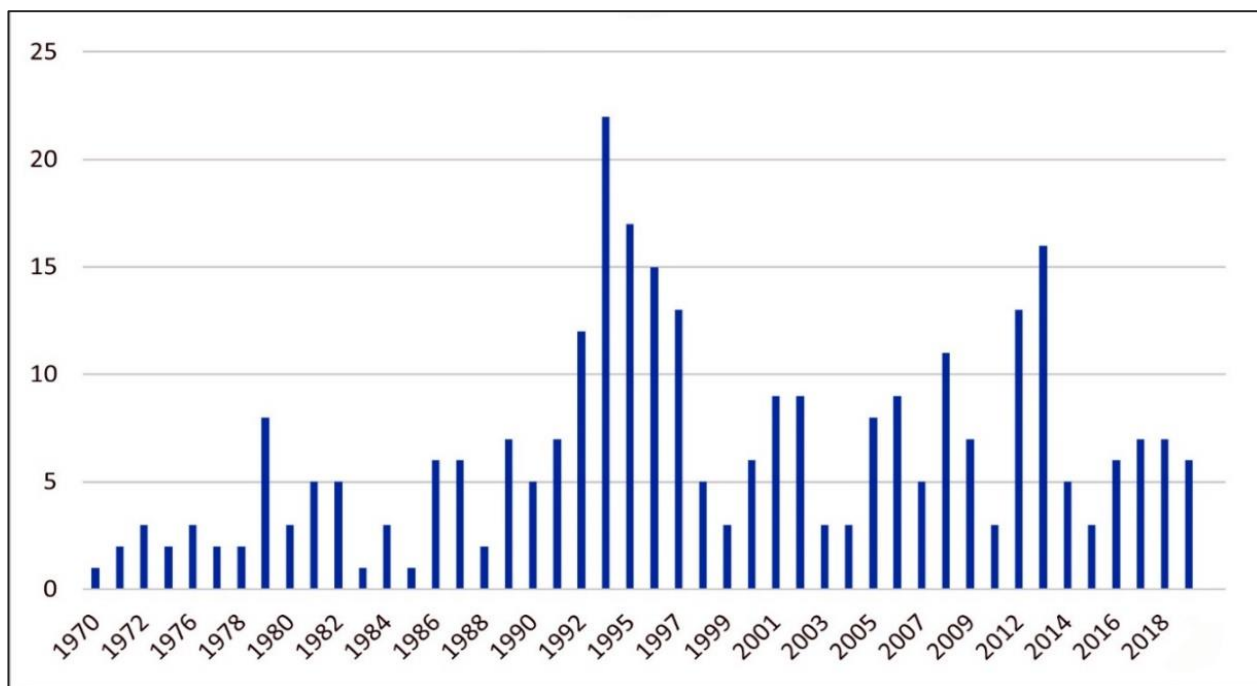

Рис.1.1 Частота терористичних нападів 1970-2018 р.

Джерело: розроблено автором за даними [23]

Найбільш смертельними і спрямованими безпосередньо на туристів у період з 2002 по 2018 рік були напади терористів у:

- США (11 вересня 2001 р.), понад 3 тисячі загиблих серед яких близько 350 іноземці;
- о. Балі (12 жовтня 2002 р.), понад 200 загиблих, у тому числі 152 іноземця;
- Туніс: Музей Бардо (18 березня 2015 р.), вбито 21 іноземного туриста та місцевого поліцейського; пляж поблизу м. Сус (26 червня 2015 р.), 38 іноземців загинули;
- Півострів Синай, авіаційна катастрофа 31 жовтня 2015 року, 217 загиблих;
- Брюссель, напади у аеропорту та метро (22 березня 2016 рю), 32 особи загинули;
- м. Стамбул, аеропорт, (28.06.2016), 45 загиблих;
- Ніцца, теракт на Англійській набережні (14 липня 2016 р.), 86 загиблих.

Збитки для туристичної індустрії згаданих країн були надзвичайно відчутними, в окремих випадках показники туристичних потоків та грошових надходжень від туризму скорочувались вдвічі.

Військові конфлікти, які згадуються третіми в класифікації А. Парфіненко, на думку більшості вважаються найбільш дестабілізуючим чинником впливу на туризм [12]. Здатні за короткий час знищити туристичну індустрію – Алжир, Ліван, Північна Ірландія, Сирія, країни колишньої Югославії. Внаслідок «югославської кризи», викликані релігійними та етнічними протистояннями, відбулося глобальне переформатування структури туристичних потоків у Європейському регіоні, занепад туристичної індустрії у Боснії та Герцеговині, Сербії, Хорватії, Чорногорії. Відповідна ситуація склалася в результаті Російсько-Грузинської війни у серпні 2008 р. в Грузії. (Парфіненко) Як наслідок, країни-учасники військових конфліктів, в більшості випадків спостерігають на своїх територіях частковий занепад туристичної інфраструктури внаслідок зменшення іноземних туристичних прибуттів, існує також вірогідність повного знищення важливих для індустрії туристичних об'єктів. Поступово трансформується думка туристів про безпечність перебування на тій чи іншій території, що значно псує імідж конкретної держави, а в деяких випадках і країн що межують з нею по кордону.

Прямим наслідком геополітичних чинників на окремих туристичних територіях є повне або ж часткове знищення світової туристичної спадщини, інфраструктури, туристичних об'єктів, що відбувається внаслідок збройних конфліктів або ж терористичних атак.

Для наочного усвідомлення автором була розроблена таблиця 1.1.

Вплив геополітичних подій на культурну спадщину країн

Рік	Країна (територія)	Зруйновані туристичні пам'ятки	Геополітична подія
2001	Афганістан	Баміанські статуї Будди (53 м і 35 метрів заввишки, віком у 1 500 р.)	Бойовики «Талібану» вибухами знищили пам'ятки (радикальна ісламська організація)
2003	Ірак	Викрадення численних археологічних об'єктів	Військове вторгнення США
2005	Вірменія	Зруйнування вірменського цвинтаря хачкарів у м. Джульфа.	Азербайджано-вірменський конфлікт
2011	Бахрейн	Зруйнування щонайменше 50 мечетей, в тому числі мечеть шейха Мухаммеда аль-Барбагі, вік якої складає близько 400 років	Арабська весна (урядові репресії)
2013-2015	Лівія	Обстріли стародавнього м. Кирена	Арабська весна (громадянська війна); Атака ІДІЛ
2014-2015	Ірак	Знищили руїни стародавнього міста Німруд, руїни міста Хатра, зруйнували архітектурну пам'ятку - Ворота Бога, частково розграбували, частково знищили руїни міста Дур-Шаррукін, артефакти Музею Мосула	Окупація Північного Іраку Ісламською державою (ІДІЛ)
2014	Єгипет	Обстріли та вибухи в музеї ісламського мистецтва у Каїрі	Терористичний акт
2015-2018	Сирія	знищили пам'ятки стародавнього міста Пальміра, підірвали фасад римського амфітеатру, історичний центр Алеппо, історичний центр Дамаска, храм Айн-Дарав Афріні;	Війна Ісламської держави (ІДІЛ) та турецькі вторгнення на півночі Сирії

Джерело: розроблено автором

Отже, у ході аналізу було виявлено що, насильницькі конфлікти, прояви тероризму або політичної нестабільності у будь-якій формі можуть мати довготривалі економічні наслідки, які відповідно впливають на туристичний

сектор. Військово-політичні заворушення в більшості випадків характеризуються довгостроковим ефектом на місцевих або регіональних туристичних ринках і призводять до погіршення іміджу та привабливості місця призначення. Туризм у країнах з високою політичною стабільністю значно менше потерпає і відповідно швидше відновлюється після впливу геополітичних чинників. Менш стійкі у політичному контексті держави відзначають суттєвіші зміни що може ставати причиною переміщення туристичного попиту з одного місця в інше.

Загалом, які і будь-які події, що відбуваються на глобальній політичній арені, геополітичний чинник може впливати на туризм як прямо, так і опосередковано. В рамках наукового дослідження було виявлено, що види впливу геополітичного чинника на туристичну індустрію поділяються на дві підкатегорії: зовнішні (глобальна геополітична ситуація або події, які відбуваються за межами країни) та внутрішні (геополітична ситуація в межах країни). Зміна у внутрішній та зовнішній політичній ситуації може призвести до виникнення несприятливих умов або додаткових можливостей для бізнесу.

Для наочного усвідомлення автором була розроблена таблиця 1.2.

Таблиця 1.2.

Види впливу геополітичного чинника на розвиток туризму

Види впливу геополітичного чинника на розвиток туризму	
ПРЯМИЙ (внутрішній)	ОПОСЕРЕДКОВАНИЙ (зовнішній)
Політичні перевороти, мітинги, революції	Наявні політичні або економічні проблеми у сусідніх країн
Сепаратизм	Міждержавні військові конфлікти
Географічне положення держави відповідно до світових акторів	Приналежність до потужних світових політичних блоків
Терористичний акт на території конкретної країни	Поширення епідемій небезпечних <u>хвороб</u>

Джерело: розроблено автором

Відповідно перший вид має опосередкований вплив на національний ринок туристичних послуг, другий - прямий вплив. До першої категорії доцільно віднести: сусідні країни з наявними політичними проблемами, військовий конфлікт між двома або групою країн, терористичний акт на суміжній території, приналежність до потужних світових політичних блоків та немало важливо поширення пандемій небезпечних захворювань. Територіально розташовуючись поза межами конкретної країни така ситуація потенційно здатна вчинити ефект на національний туристичний ринок та опосередковано вплинути на його структуру та динаміку. Внутрішній вид геополітичного впливу призводить до значно більших змін в туристичній галузі конкретної країни, оскільки туризм як динамічне явище прямо залежить від геополітичної ситуації. До внутрішнього (прямого) впливу відносяться такі геополітичні ситуації: політичні перевороти, революції, мітинги, терористичні акти, географічне положення держави відповідно до світових акторів та сепаратизм.

Таким чином, ми спостерігаємо наслідки геополітичних ризиків на туризм у кількох сферах, таких як: негативні зрушення у обсягах та динаміці туристичних потоків та їх географічний перерозподіл (дипломатичні кризи, терористичні атаки, ескалація конфліктів, територіальне відділення та інші); негативний вплив на туристичні об'єкти, інфраструктуру, культурну спадщину, який може повністю або частково знищити туристичні ресурси або ж пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (наприклад знищення більшості пам'яток у Сирії); у країнах (територіях) що постраждали від впливу геополітичних чинників, як наслідок може з'явитись специфічний вид туризму - темний туризм.

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1 Сучасний стан і динаміка розвитку туризму в Україні

Україна з перших днів незалежності впевнено стала на шлях створення власної туристичної індустрії, проголосивши туризм пріоритетною галуззю розвитку національної економіки. Таке рішення було прийняте не безпідставно враховуючи такі переваги, як вигідне географічне положення у центрі європейського континенту, вихід до Світового океану, сприятливий клімат та наявність унікальних природних, історико-культурних, рекреаційних ресурсів, сім із яких є частиною культурної спадщини ЮНЕСКО. Зокрема, вона є однією з провідних країн Європи за кількістю об'єктів історико-культурної спадщини. Лише на державному утриманні перебуває 150 тис. нерухомих пам'яток історії та культури, зокрема 57206 пам'яток археології, 51364 - історії, 16800 - архітектури та містобудування а також близько 200 замків [24]. Україна загалом має значний потенціал у туристичній сфері а її розвиток безпосередньо має вплив на соціально-економічний розвиток країни, сприяє підвищенню рівня зайнятості і якості життя населення, створює позитивний імідж окремих регіонів та країни в цілому. Проте, незважаючи на те що, Україну щорічно відвідують десятки мільйонів туристів з усього світу ми значно поступаємось у розвитку туристичної галузі багатьом світовим країнам.

Україна належить до Європейського туристичного регіону, який Всесвітня Туристична Організація відповідно до принципів регіональної єдності та специфіки туристичного продукту поділила на субрегіони: Західна Європа, Південна Європа, Центральна і Східна Європа та Північна Європа. Центрально-Східний субрегіон, до якого входить Україна, є найбільшим за площею і найчисленнішим за кількістю країн: з 53 країн регіону до його складу входить 21. Це колишні соціалістичні країни Центральної Європи та СРСР, активний вихід яких на європейський туристичний ринок та входження в світовий туристичний процес розпочалось наприкінці 80 - протягом 90-х років ХХ ст. [25].

Загалом європейський регіон займає перше місце в світі за показником міжнародних туристичних прибуттів – 744 млн. (51% від загальної кількості у 2019р.). Надходження від туризму в регіоні у 2019 році склали 576 млрд. дол. (39% загальносвітового показника). Центральньо-Східний субрегіон в складі якого знаходиться Україна займає третє місце по кількості міжнародних туристичних прибуттів – 152 млн. у 2019 році. Доходи регіону за вказаний рік становлять 68,7 млрд. доларів. За офіційними даними UNWTO кількість міжнародних відвідувань України у 2019 році становила близько 14 млн. Доходи країни від міжнародного туризму у 2019 році зупинились на позначці 1,6 млрд дол.

Після кардинальних змін що відбулись у світі наприкінці 2019 року кількість іноземних туристів, які в'їхали в Україну зменшилася практично в чотири рази - до 3.4 млн осіб у 2020 р. Витрати іноземців скоротились у 27 разів - якщо у 2019 р. іноземці витратили в Україні 1,6 млрд дол., то за три квартали 2020 р. - лише 244 млн дол [26].

Україна спеціалізується на таких видах туризму: рекреаційний, лікувально-оздоровчий (медичний), культурно-пізнавальний, діловий, релігійний, зелений туризм, подієвий. Варто зазначити що, регіони мають різну туристичну спрямованість і ступінь розвитку туристичного ринку. Найбільш привабливими та популярними завжди були такі напрямки: Чорноморське і Азовське узбережжя, Карпатський регіон а також міста Київ та Львів, доходи від туризму в яких рік від року збільшуються, тоді як туризм в інших областях розвивається повільними темпами. Багато привабливих туристичних об'єктів залишаються невідомими навіть для українців і практично недоступними для відвідування через відсутність належного сполучення чи погану якість туристичної інфраструктури [27].

У 2019 році Всесвітній економічний форум опублікував рейтинг 140-а країн світу за Індексом конкурентоспроможності у сфері подорожей і туризму (ТТСІ) до якого також входила і Україна. Його публікують раз на два роки за інформацією що надають міжнародні організації: Всесвітня туристична

організація (UNWTO), Всесвітня Рада з подорожей і туризму (WTTC), Міжнародна асоціація повітряного транспорту (IATA), Міжнародна спілка охорони природи (IUCN) та інші. Починаючи з 2017 року Україна показала найшвидший ріст за індексом конкурентоспроможності у галузі туризму та подорожей (Travel&Tourism Competitiveness Index (ТТСІ)) у Євразійському субрегіоні. Україна піднялась на десять сходинок та посідає 78 місце у світі за даними 2019 року. Відбулось це за рахунок покращення рівня безпеки - 107 сходинка (2017р. - 127 місце). За сприятливим бізнес середовищем -103 місце (2017р. - 124), за рівнем міжнародної відкритості до світу (із 78 до 55) та поліпшенню загальної інфраструктури (із 79 до 73 місця) [28]. Високі позиції Україна займає за показником здоров'я та гігієни - 11 місце, за ціновою конкурентоспроможністю - 19 позицію серед усіх країн у рейтингу, за людськими ресурсами та ринком праці - 48, за рівнем культурних багатств - 55 місце. Показник розвитку туристичного сервісу - 65 сходинка, за інфраструктурою повітряного транспорту - 71, за інфраструктурою наземного і портового - 77, за природними ресурсами 116, за готовністю ІКТ - 78, за показником екологічної стабільності - 114 місце. За пріоритетністю (націленістю) на розвиток туризму - 92 місце в рейтингу. Отже станом на 2019 рік Україна відповідно до загального індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей і туризму (ТТСІ) посіла 78 місце серед 140 країн у рейтингу та отримала оцінку 3.7 бали з семи максимальних. Досить непоганий показник але враховуючи туристичний потенціал нашої країни ми значно поступаємось багатьом країнам у розвитку туристичної індустрії [29].

За даними WTTC у 2019 році прямі надходження від туризму в Україні становили близько 54 млрд. гривень що у відсотковому значенні дорівнює 1.4% [30].

Рис.2.1. Частка туризму у ВВП України в 2019 році (%)

Джерело: складено автором за даними [30]

Прямі надходження від туризму у Європейському регіоні за 2019 рік зупинились на позначці у 790 млрд. дол., з яких тільки 1,6 млрд. дол. припадає на Україну, що у відсотках - 0,2% (рис.2.2).

Рис. 2.2. Частка України у прямих надходженнях від туризму в Європейському регіоні 2019 рік (млрд. дол.)

Джерело: складено автором за даними [31]

Згідно світового рейтингу WTTC у 2013 році Україна займала 53 місце серед усіх країн світу за показником загального внеску від туризму до ВВП країни [32]. Проте, як ми бачимо на рисунку 2.3, обсяги прямих та загальних

надходжень починаючи 2013 року різко впали і зберігали негативну тенденцію включно до 2015 року. У період політичної нестабільності зменшення грошових надходжень від туризму становило 33%.

За даними 2018 року обсяги загального внеску від туризму до ВВП країни зупинились на позначці у 157,8 млрд. гривень, прямі надходження досягли значення у 42,8 млрд. грн., що в свою чергу свідчить про повернення позитивної динаміки і збільшені частки туризму у валовому внутрішньому продукті України (рис.2.3).

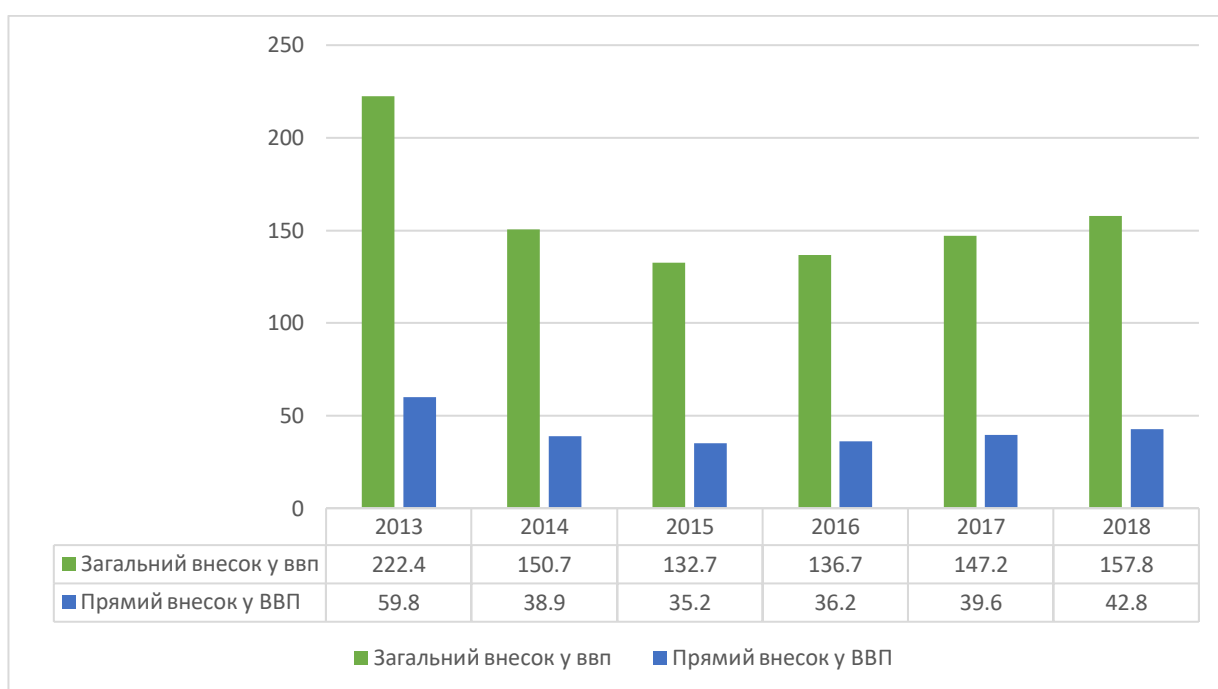

Рис.2.3. Показники прямих і загальних надходжень від туристичної сфери до ВВП України 2013-2018 р. (млрд. грн.)

Джерело: складено автором за даними [32]

Загальний внесок туристичної сфери в ВВП України у 2019 році складав близько 6,3%, але вже у 2020 році цей показник знизився майже вдвічі і становив 3,4%. Однак, не зважаючи на стабільну динаміку до 2020 року за показником вкладу туризму в ВВП Україна знаходиться на 95-му місці в світі. Це критично

низько, враховуючи потенціал країни і кількість туристичних об'єктів на її території [33].

Згідно прогнозу експертів, наданого у звіті World travel and tourism council, в Україні на найближчі 10 років не очікується стрімкого зростання іноземного туризму. За цей період кількість іноземних туристів, які відвідують Україну становитиме 21,4 млн. осіб, а прямі доходи від туристичного сектора зростуть до 56,0 млрд. грн або 1,7% ВВП [34].

Досліджуючи статистичні дані міжнародних відвідувань України стає зрозуміло, що активний розвиток туризму розпочався з моменту проголошення незалежності у 1991 році про що свідчить стабільний ріст туристичних прибуттів. В період з 2000 по 2013 роки обсяги туристичних відвідувань зросли майже у чотири рази: у 2000 р. - 6,4 млн. осіб, 2013 р. – 24,6 млн. Рекордними для України стали показники в'їзного туризму за 2008 рік, коли країну відвідало близько 25,5 млн. осіб. Негативний вплив на показник туристичних прибуттів мала фінансова криза 2007-2008 років що ознаменувала різке скорочення туристів у 2009 році, проте, як ми бачимо, починаючи з 2010 р Україна взяла курс на збільшення обсягів іноземних відвідувачів. Активний ріст до 23,1 млн. осіб (+12%) у 2012 році був зумовлений проведенням 14-го чемпіонату Європи з футболу «Євро-2012» (рис.2.4).

Однак на графіку помітно що динаміка туристичних потоків починаючи з 2014 року зазнає значних змін - кількість туристів в порівнянні з попереднім роком зменшилась майже удвічі і становила 12,7 млн. осіб. Контрастний спад прибуттів у 2014-2015 роках відбувся внаслідок незаконної анексії АР Крим та військових дії на сході країни. У зв'язку з нестабільною політичною ситуацією кількість туристів у 2015 році зупинилась на мінімальній позначці у 12,4 млн. осіб. Відповідно до статистичних даних таке різке скорочення відбулось саме за рахунок зменшення подорожуючих з Росії, оскільки до початку військового конфлікту РФ була країною-лідером за прибуттями (більше 40% від загальної кількості подорожуючих).

Рис. 2.4. Кількість туристичних прибуттів до України 2010-2020 р. (млн. осіб)

Джерело: розроблено автором за даними [35]

Втім починаючи з 2016 року ми спостерігаємо відносно стабільну тенденцію до зростання туристичного потоку що пов'язано з припиненням активних бойових дій та пропаганди України як небезпечної для перебування території. Так за аналітичними даними у 2016 році кількість туристів становила 13,3 млн осіб, 2017 р. - 14,2 млн осіб, а у 2018 р. - 14,3 млн осіб. Відповідно до даних Всесвітньої туристичної організації, частка України в туристичних потоках Європи у 2019 році становить 2%. Негативні зміни що спостерігаються у обсягах міжнародних туристичних прибуттів за період 2019-2020 років були спричиненні пандемією Covid-19 що повністю призупинила туристичну діяльність у всьому світі. Як вже було згадано вище, кількість іноземців що в'їхали на територію України у 2020 році значно скоротилась і становила близько 3,4 млн. осіб, що у порівнянні з 2019 роком у 4 рази менше (близько 14 млн. осіб). Найбільша кількість відвідувачів прибула з таких десяти країн: Молдова – більше 930 тисяч осіб, Білорусь - близько 464 тисяч, Росія – 390 тис. осіб, Румунія -230 тисяч осіб, Польща – 272 тис. осіб, Угорщина – 212 тис. осіб, Туреччина – 150 тис. осіб, Німеччина – 74 тис. осіб, Ізраїль – 57 тис. осіб, США – 42 тисячі осіб. Україна також користувалась популярністю у таких країн як Словаччина, Великобританія, Литва, Азербайджан, Італія, Філіппіни, Індія, Грузія, Болгарія і

Сербія. Як ми бачимо з списку вище країнами лідерами за кількістю в'їздів іноземних громадян до України традиційно залишаються прикордонні держави, але все ж варто зазначити що їх частка з 2016 року поступово зменшується з 85,5% до 80,7 %. На фоні цього спостерігаються якісні зміни в структурі в'їзного туристичного потоку з неприкордонних країн. Так до прикладу у 2019 році було досягнуто суттєвого зростання потоків з: Литви – на 32,0%, Латвії – 18,1%, Німеччини –17,5%, Канади – 11,4%, Китаю – 11,1% [36].

Варто також зауважити що за даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) у першій половині 2021 року відзначається позитивна динаміка в збільшенні кількості туристів з таких країн як Саудівська Аравія (чисельність зросла в 40 разів, та становить 14 тис. осіб, в той час як за аналогічний період 2020 року в Україну приїхало лише 350 громадян), США (кількість туристів зросла на 69,6% в порівнянні з минулим роком, та досягла 34 тис.), Ізраїль (ріст на 26%, кількість туристів 26,6 тис.), та Країн Закавказзя (на 100% зросла кількість Вірмен (7 тис.), майже на 40% збільшилась кількість туристів з Грузії (становить 15,5 тис.) та на 67% зріс показник Азербайджану (16 тис.). Традиційними ринками для України залишаються Молдова (368 тисяч), Росія (198 тис.), Румунія (109 тис.), Білорусь (96 тис.) та Туреччина (93 тис.) [37].

У відсотковому співвідношенні у 2020 році Україну відвідали 78% європейців, 18,3% - представники країн Азійського регіону, з Північної Америки – 1,5%, з Африканського континенту та Океанії по 0,8%, частка Південної Америки становить 0,1% від загальної кількості (рис.2.5).

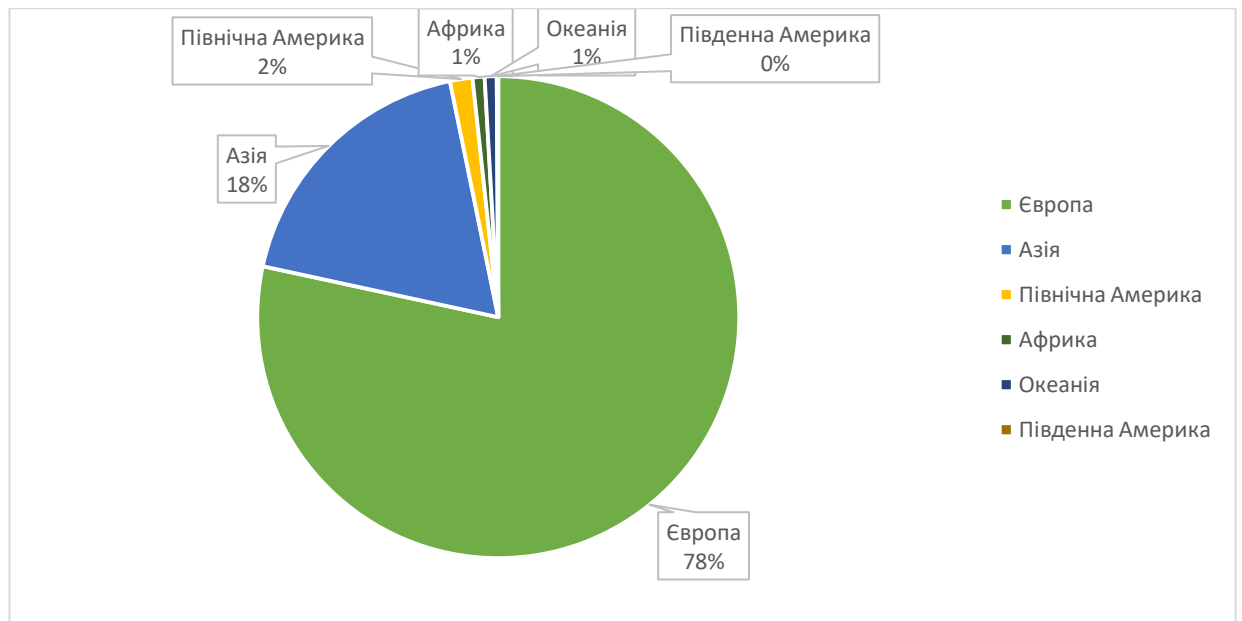

Рис. 2.5. Розподіл туристів за регіонами прибуття у 2020 році (%)

Джерело: складено автором за даними [38]

Порівнюючи з наявними даними за 2021 рік ми спостерігаємо незначні зміни у розподілі туристів - відсоток європейців що відвідали Україну зменшився приблизно на 10% і становив менше 70%. Країни Азійського регіону у відсотковому значенні становили - 24% (на 6% більше ніж в 2020 році), 2,8% прибули з Північної Америки та майже незмінним залишився показник туристів з Африканського континенту - 1,7%.

Аналізуючи динаміку виїзду громадян України за кордон простежується стабільна тенденція до зростання, за винятком незначних змін у 2014 році, де обсяг скоротився на 1,3 млн. ос. (5,9%). Досить помітним є збільшення обсягів виїзних туристичних потоків починаючи з 2010 року, коли з країни виїхало близько 17,1 млн туристів, а у 2013 р. цей показник становив майже 24 млн. осіб, що майже у півтора рази більше (рис.2.6).

Рис.2.6. Динаміка виїзних туристичних потоків 2010-2020 р. (млн. осіб)

Джерело: розроблено автором за даними [35]

На графіку помітно що важливе значення для українського туристичного ринку мали події 2017 року, а саме отримання безвізового режиму з країнами ЄС, що значно збільшило виїзний туристичний потік з України. В 2018 році цей показник становив 27,8 млн. ос., що на 80% більше, ніж було в 2008 році.

В період з 2015 р. по 2019 р. не спостерігалось негативного сальдо туристичного потоку, що свідчить про тенденцію до збільшення попиту громадян України на відпочинок за кордоном. За підсумками I півріччя 2019 року приріст виїзного потоку українських туристів порівняно з аналогічним періодом 2018 року становить 5,6 % (у I півріччі 2018 р. приріст становив 3,3 %). Усього за 2019 рік українці здійснили за кордон 28,9 млн подорожей. Лише за останній рік відбулося збільшення громадян, що виїжджали за кордон з метою туризму на 35% [39].

Найбільшою популярністю серед громадян України традиційно користуються Польща, Угорщина, РФ, Туреччина, Єгипет, Румунія, Білорусь, Словаччина, Молдова, Німеччина, ОАЕ, Італія. За регіонами лідером у 2020 році була Європа – 81%, на другому місці з показником у 11% Азія, Африка – 6,6% і Північна Америка всього 0,3%. Проте варто зазначити, що пандемія Covid-19 стала поштовхом для відкриття нових туристичних ринків. У першому півріччі

2021 року українці на 15% більше виїжджають за кордон, ніж у минулому році. Всього виїхало 5,7 млн громадян України. Традиційним туристичним напрямком залишаються такі країни Туреччина (774 тис.) та Єгипет (кількість туристів збільшилась на 88% та сягає 705 тис.). Також з'явилися нові туристичні центри, куди починають їхати все більше українців, наприклад, Домініканська Республіка - ріст на 238% та становить 35 тис. туристів,. Серед інших країн: Катар (11,5 тис.), Мальдіви (10 тис. відвідувачів), Танзанія (7 тис. відвідувачів), Шрі Ланка (2,5 тис. відвідувачів) [40]

Щодо внутрішнього туризму статистичні дані свідчать про незначний потік внутрішніх туристів порівняно з іншими країнами світу.

Рис.2.7. Динаміка внутрішніх туристів в Україні 2009-2019 р. (тис. осіб)

Джерело: розроблено автором за даними [35]

Як ми бачимо внутрішній туризм в загальному має тенденцію до скорочення обсягів подорожуючих (рис.2.7). Починаючи з 2009 року, коли кількість туристів становила більше 1 млн. осіб, спостерігається два значних спади, що співпадають в часових рамках з складною економічною ситуацією у світі, та незаконною анексією частини нашої держави. Протягом десятирічного часового відрізка відбулось зменшення кількості подорожуючих всередині країни приблизно 50%.

За 2019 рік кількість внутрішніх туристів, що були обслуговувані суб'єктами туристичної діяльності, становила 520 тис. осіб. Переважна більшість (50%) містом для відпочинку обрали столицю України м. Київ. Серед інших найбільш популярних напрямків внутрішніх переміщень українців з туристичною метою були Львівська, Івано-Франківська та Одеська області. За даними Державної служби статистики України у 2019 році за метою подорожі туристи розподілились абсолютно не рівномірно: з метою відпочинку та дозвілля майже половина від загальної кількості, зі службовою, діловою метою або для навчання близько 30%, з метою лікування – 10%, на спеціалізований, спортивний та інші види туризму в загальному припало 10%.

Звертає на себе увагу той факт, що у більшості областей України було обслуговувано незначну кількість внутрішніх туристів, подорожі яких охоплювали лише один або два традиційні види туризму. Натомість спеціалізований та інші види туризму, серед яких подієвий, майже на 100 % були реалізовані тільки у столиці. Отже, статистичні дані свідчать про асиметричний регіональний розвиток туризму в Україні та необхідність його активізації і модернізації [41].

Аналіз грошових надходжень від туристичної діяльності проведений експертами WTTC за 2019 і 2020 роки показує, що витрати туристів в Україні з цілю відпочинку переважають над витратами на бізнес (діловий туризм) і у процентному співвідношенні дорівнюють 96% і 4% відповідно (рис.2.8).

Рис.2.8. Витрати туристів за метою 2020 рік (%)

Джерело: складено автором за даними [30]

Витрати іноземних туристів у 2019 році становили 61,9 млрд. грн, (2018 рік - 52 млрд. грн.), що свідчить про позитивну динаміку за даним показником і приносить значні доходи нашій державі збільшуючи надходження іноземної валюти, але все ж найбільше доходів на ринку туристичних послуг України приносять саме внутрішні туристи, а саме 142 млрд. грн за 2019 рік (рис.2.9).

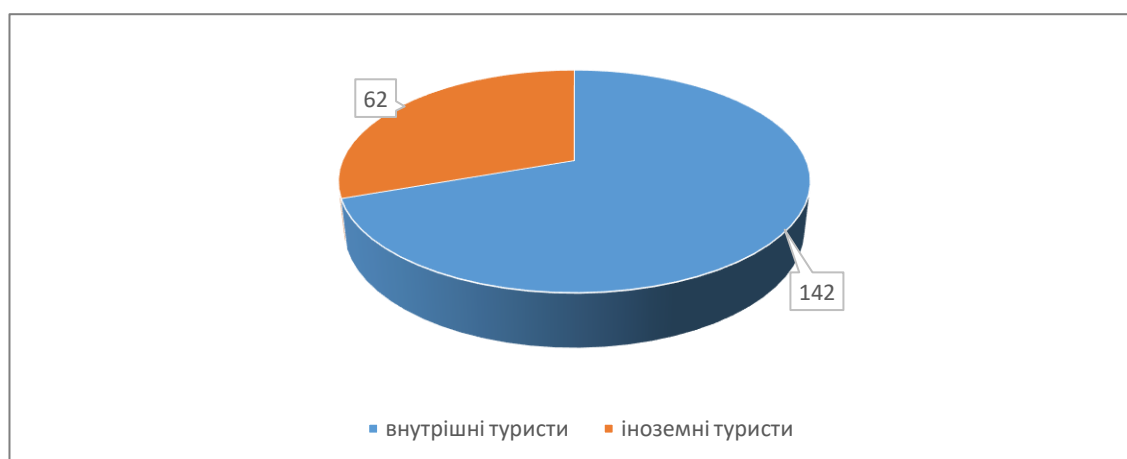

Рис. 2.9. Витрати туристів в Україні 2019 рік (млрд. грн)

Джерело: складено автором за даними [30]

Варто зауважити що з настанням пандемії показники зазнали значних змін, а саме витрати іноземних туристів за 2020 рік зупинились на позначці у 15 млрд. грн. (15%), а внутрішні в свою чергу знизились до 85,9 млрд. грн. (85%).

За даними Державної служби статистики України кількість суб'єктів туристичної діяльності в Україні (юридичних та фізичних осіб підприємців) у 2019 році дорівнювала 4664 одиниць, з яких: юридичні особи – 1867 од., фізичні особи – 2797 (майже 60%). 80% туристичної індустрії - це малий і мікробізнес. За експертними оцінками 80% суб'єктів малого підприємництва – це жіноче населення. За типами найбільше на туристичному ринку саме туристичних агентів – 3903 одиниці. Щодо суб'єктів що здійснюють екскурсійну діяльність у 2019 році їх нараховувалось – 223 од. [42] (табл. 2.1)

Кількість суб'єктів туристичної діяльності в Україні 2013-2019 рр.

Показники	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Загальна кількість суб'єктів	5071	3885	3182	3506	3469	4293	4664
Туроператори	831	667	500	552	498	529	538
Турагенти	4032	3069	2547	2803	2802	3565	3903
Суб'єкти екскурсійної діяльності	208	149	135	151	169	199	223

Джерело: складено автором за даними [42]

У 2019 році лише за офіційними даними туристична сфера в Україні забезпечила робочими місцями близько 1,1 млн. осіб, що складає 6,9% від загальної зайнятості. У 2020 році ця цифра зменшилась до 6,2% - більше 100 тисяч осіб втратили роботу як наслідок пандемії (рис.2.10).

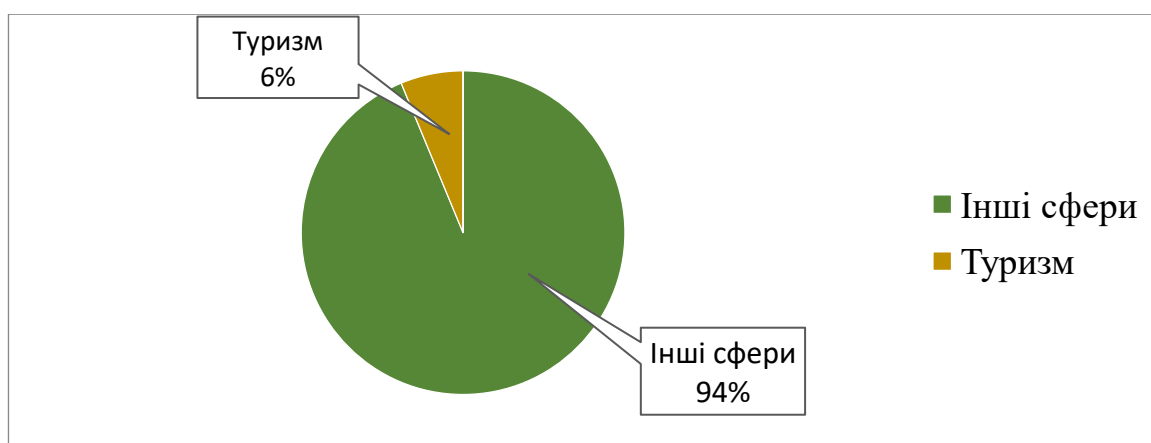

Рис. 2.10. Частка населення працевлаштованого в туристичній сфері України

(%)

Джерело: складено автором за даними [30]

Таким чином після детального аналізу статистичних даних за показниками туристичних потоків на українському ринку, можна зробити висновок що, політична та економічна нестабільність мають істотний вплив на потенціал туристичної галузі в країні. Як можна побачити на рис.2.4. до 2013 року ми займали лідируючі позиції у регіоні за кількістю іноземних відвідувачів, що в свою чергу приносило нашій країні значні валютні надходження і забезпечувало робочими місцями велику частку населення (близько 9% від загальної зайнятості). Але все змінили трагічні події 2014 року які зіпсували міжнародний імідж нашої держави та зменшили кількість бажаючих відвідати Україну майже удвічі. За оцінками експертів Асоціації лідерів туристичного бізнесу розмір втрат української туристичної галузі з початку 2014 року складає 70-80 %, значна частка якого пов'язана з переорієнтацію попиту громадян України, що відпочивали в Криму, на інші області південної частини материкової України (Миколаївська, Херсонська та Одеська), а також Єгипет, Грузію і Болгарію. З початку 2014 р. стрімко зменшився туристичний потік в українську столицю – на 35-40 %, у загальній структурі якого 50 % – туристи з країн Європи та 30 % – з Росії [43].

Загалом на українському туристичному ринку можна відзначити формування таких тенденцій:

- Суттєве зменшення в'їзних і виїзних туристичних потоків після політичних подій 2013-2014 років. Військовий конфлікт з Росією значно скоротив потік іноземних відвідувачів. Зниження купівельної спроможності українців, падіння курсу національної валюти та інфляція в період з 2014 року спричинили спад кількості виїзних туристів;
- Переорієнтація туристичних потоків з традиційного відпочинку на курортах АР Крим до інших регіонів України, таких як: Причорноморський, Карпатський, Придністровський, Дніпровський, Поліський;
- Кардинальна зміна у структурі туристичних в'їзних потоків за країнами. Відтак з 2014 року обсяги російських туристів не перевищували 2 млн.

осіб, хоча у 2013 році їх кількість становила більше 10 млн. відвідувачів. На протигагу цьому спостерігається збільшення частки країн жителі яких найбільше мандрують світом, а саме США, Німеччина, Великобританія, Італія та Франція;

- Орієнтація на подальше нарощування туристичного потоку з країн Перської затоки;
- Зростання попиту на відпочинок в межах України, враховуючи обмеження в пересуванні світом, що було впроваджено державами для запобігання поширенню захворювання на COVID-19 а також падінням доходів громадян внаслідок економічної кризи.

2.2. Геополітичний контекст розвитку туризму України у в другому десятиріччі XXI століття

У XXI ст. геополітична структура світу зазнає суттєвої трансформації. В таких умовах набуває особливої актуальності питання впливу геополітичної ситуації на розвиток міжнародного туризму. Геополітичний чинник в туризмі визначає, як дії країн та інших акторів міжнародних відносин, направлені на забезпечення власних інтересів, впливають на функціонування ринку туристичних послуг на визначеній території [1]. Розвиток туристичного бізнесу все більше привертає увагу в усьому світі через пов'язані з ним прямі та непрямі економічні наслідки. Туризм приносить валютний дохід, створює робочі місця а також позитивно впливає на валовий внутрішній продукт держави. Зрозуміло що розвиток туризму не є єдиним визначальним фактором економічного зростання, проте все ж країни з добре розвиненим туристичним сектором зазвичай демонструють вищі темпи економічного зростання, ніж інші. Щоб максимізувати економічні вигоди, які можна отримати від розвитку туристичного бізнесу, необхідно визначити фактори ризику, що впливають на туристичну індустрію.

Туризм відчутно залежний від політичного клімату, оскільки, такі події, як військові конфлікти, тероризм, політична напруженість або внутрішньодержавні перевороти безпосередньо впливають на поведінку туристів. Розвиток туризму в Україні не є виключенням. Аналіз сучасного стану та динаміки розвитку туристичної сфери в Україні підкреслює значимість та ефект від геополітичних подій що відбуваються в період з 2013 року по сьогодні на території нашої держави.

Розташована у південно-східній частині Європи на перетині трьох геополітичних масивів, Україна являється геополітичним центром, який суттєво впливає на співвідношення сил на європейському континенті в цілому. Ми вже давно знаходимось у зоні так званого стратегічного трикутника «США-ЄС-Росія» і мало хто не помічає наше вкрай важливе значення у цих відносинах. Українську територію можна визначити як «буферну зону» між двома самодостатніми цивілізаціями (західною і російсько-євразійською). Розташування на роздоріжжі геополітичних інтересів багато в чому має вплив і визначає національні пріоритети нашої країни, адже будь-яка помилка може мати досить негативні наслідки для держави, як приклад, загрозу національній безпеці або політичному устрою. Значення України важко переоцінити, оскільки наша держава найбільша за площею у Європі – 603,7 тис. кв. км., восьма у рейтингу за кількістю населення близько 42 млн. чол. По кордону межує з чотирма країнами ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія) а також Росією, Білорусією та Молдовою. Має вихід до двох морів – Чорного та Азовського. Розширення ЄС і виникнення спільного українсько-євросоюзівського кордону об'єктивно зумовили для України сприятливу ситуацію, відкриваючи для неї додаткові інтеграційні можливості, враховуючи її геополітичне розташування і наявність транскордонних газових, транспортних, енергетичних артерій а також автотранспортних коридорів, розгалуженої прикордонної залізничної мережі [44].

З моменту проголошення незалежності зовнішня політика України зберігала характерну двовекторність, іншими словами ми спостерігали як

проросійський так і проєвропейський напрями що значним чином заважали у самовизначенні нашої держави. Проте, починаючи з другої половини 2013 року Україна змінила вектор зовнішньої політики в сторону Європи, припинивши підпорядковуватись рішенням і інтересам Російської Федерації. Враховуючи той факт, що Росія роками визначала геополітичний статус нашої держави такі кардинальні зміни були сприйняті різко негативно, що в свою чергу викликало відповідні реакції з її сторони. Протести Євромайдану або «Революція Гідності», що призвели до переходу влади від діючого президента Віктора Януковича до опозиції, супроводжувались військовим втручанням Росії, а саме незаконним вторгненням та анексією АР Крим, а згодом підтримкою сепаратистів на сході України (Донецька та Луганська області). Росія анексувала Крим у березні 2014 року та вилучила з-під контролю України частину прикордонної території України в Луганській та Донецькій областях у квітні того ж року.

Описані події мали визначальний вплив на українсько-російські відносини, оскільки Україна довгий час коливалася між інтеграційними проектами з ЄС та з Росією, уникаючи остаточного вибору між ними. Проте ратифікувавши у вересні 2014 року «Угоду про асоціацію України з ЄС» Україна зробила завершальний вибір на користь Європи.

Збройна агресія Росії проти України є довгостроковим фактором впливу на систему глобальної та регіональної безпеки а також на діючу систему міжнародного права. Росія обрала концепцію так званої «гібридної війни» проти України, яка є багато в чому унікальною зі структурної та функціональної точки зору. Гібридна війна – це прагнення однієї держави підпорядкувати іншу державу за допомогою політичних, економічних та інформаційних інструментів. Саме з цієї причини в умовах гібридної війни бойові дії не стоять на першому плані. Важливішим є використання широкого спектра політичних, економічних, а також інформаційно-пропагандистських заходів [45].

Військово-політичний конфлікт що досі розгортається на території нашої держави також завдає значних втрат в соціально-економічному плані. В першу чергу війна забрала життя величезної кількості людей, завдала шкоди

промисловим і інфраструктурним об'єктам, у тому числі ми втратили стратегічно важливі підприємства, що були розташовані на окупованих територіях. Разом з тим було зіпсовано імідж країни на міжнародній арені, що в свою чергу мало безпосередній вплив на туристичну індустрію. Враховуючи той факт що, туризм і перспективи його зростання напряму пов'язуються з змінами у зовнішньому середовищі, а саме політичною обстановкою на території країни а також за її межами, доцільним є дослідження конкретних геополітичних чинників і їх впливу на туристичну сферу України.

Геополітичні події 2013-2014 років, що розгортались на території нашої держави, призвели до тотальної дестабілізації туристичного бізнесу. Зокрема з початком військової агресії з боку РФ ми спостерігаємо суттєве скорочення не тільки обсягів міжнародних туристичних прибуттів а також і виїзних туристичних потоків. Військово-політичне протистояння вплинуло і на географічну структуру відвідувачів, в деяких випадках скоротивши їх кількість до мінімуму.

Згідно даних Державної служби статистики туристичний потік в Україні включно до 2013 року характеризувався виключно позитивною динамікою, до прикладу у 2010 році кількість іноземців становила 21,2 млн. осіб а вже у 2012 р. цей показник сягнув відмітки у 23 млн. (зростання на рівні 13% в порівнянні з попереднім роком). Стабільно зростали і надходження від туристичної сфери, зокрема витрати внутрішніх і іноземних туристів набирали оборотів. Витрати іноземних відвідувачів в Україні у 2013 р. сягнули показника 5,8 млрд. дол. Варто звернути увагу на той факт, що від загальної кількості тур. прибуттів у 2013 році (24,5 млн. осіб) кількість туристів з Росії складала близько половини – 10 млн. РФ традиційно займала чи не найбільшу частку в географічній структурі прибуттів до України (рис.2.11).

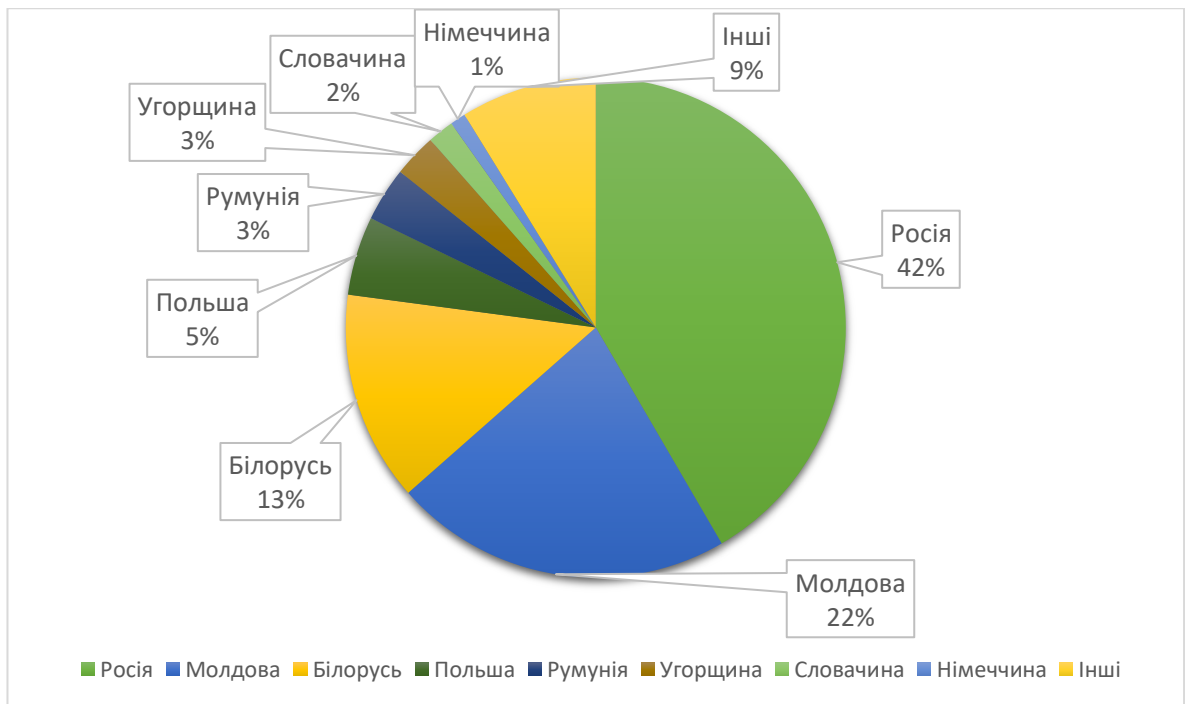

Рис. 2.11. Географічна структура в'їзного туристичного потоку в Україну, 2013 р. (%)

Джерело: складено автором за даними [46]

Однак військовий конфлікт 2014 року кардинально змінив ситуацію, скоротивши при цьому обсяг міжнародних туристичних відвідувань більш ніж на 11 млн. осіб, що у процентному співвідношенні становить майже половину від показника минулого року. Такі істотні зміни відбулись за рахунок відмови подорожуючих з Росії, Молдови і Білорусі відвідувати нашу державу. В абсолютних показниках кількість туристів з РФ у 2014 році зупинилась на позначці 2,3 млн. відвідувачів (-77% відносно 2013 р.). Друге й третє місце за обсягами прибуттів стабільно зберігали за собою відвідувачі з Молдови і Білорусі, проте у 2014 їх кількість характеризувалась спадом (на 19,4% та 52,5% відповідно). Помітним є також зменшення туристів з більшості європейських країн (Словаччини, Болгарії, Італії, Німеччини та ін.) а також США та Канади (рис.2.12). Причиною цього стала інформаційна антиукраїнська пропаганда або ж іншими словами інформаційна війна з сторони Росії а також банальний людський страх за збереження свого життя і здоров'я.

Інтерес до України на рівні минулих років зберегли лише сусіди – туристи з Польщі, Угорщини, Румунії відвідували у 2014 р. мирні прикордонні ділянки Галичини, Буковини та Закарпаття (рис.2.12). В основному поїздки на територію України здійснювались з метою відвідання тих чи інших політичних або військових подій (поїздки журналістів, спостерігачів, офіційних делегацій), спортивних змагань та корпоративних заходів, які стали менш масштабними і часто вимагали зміни раніше запланованого місця проведення (Західна Україна чи Київ - замість Криму чи східних регіонів). Також негативно позначилось на майбутніх туристичних потоках України відмова від проведення Чемпіонату Європи з баскетболу у 2015 році. Очікувалось що турніри пройдуть у шести найбільших містах України, а саме Києві, Одесі, Львові, Харкові, Донецьку і Дніпропетровську, проте у 2014 році було прийняте рішення перенести чемпіонат у зв'язку з нестабільною військовою ситуацією у країні.

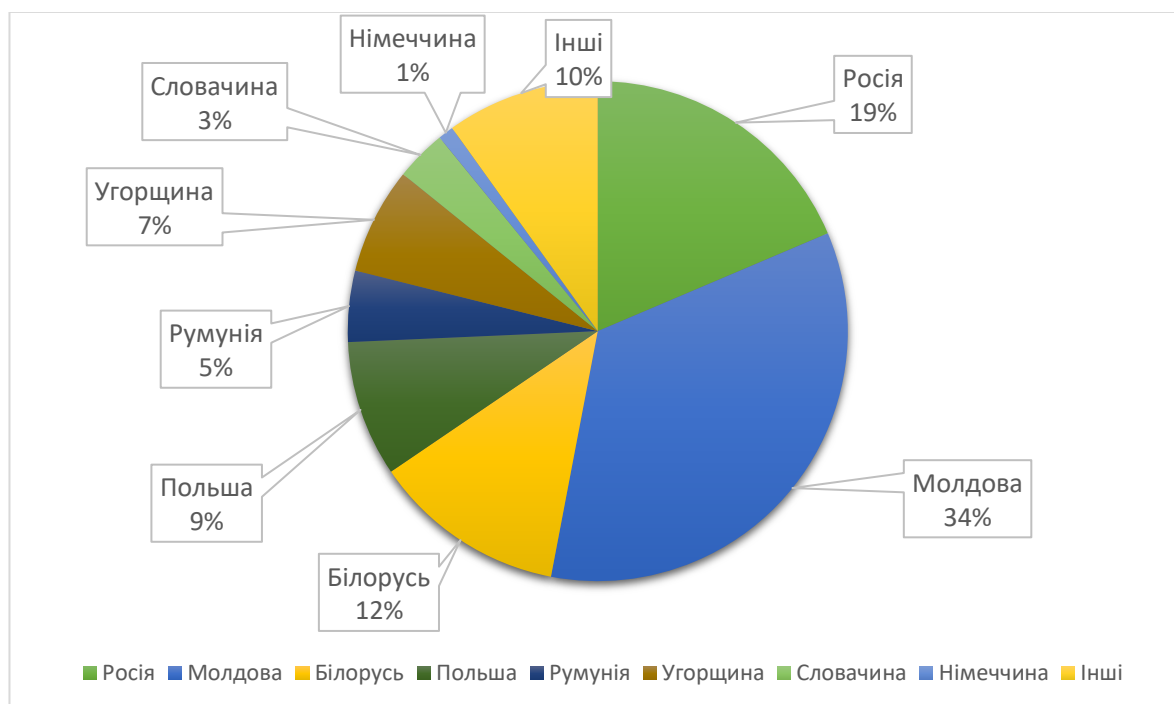

Рис.2.12. Географічна структура в'їзного туристичного потоку в Україну, 2014 р. (%)

Джерело: складено автором за даними [46]

Отже, як ми бачимо загострення міждержавного конфлікту між Росією і Україною стало причиною кардинальних змін у період 2013-2015 рр., який характеризувався не тільки зменшенням кількості іноземних туристів а й переорієнтацією географії туристичних потоків до України.

Не менш важливою проблемою є територіальні суперечки, а саме, досі не вирішене питання територіальні приналежності АР Крим. Передача Кримської області РРФСР до складу УРСР відбулася ще 19 лютого 1954 р. на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР. АР Крим було передано Україні з наступним формулюванням: «Враховуючи спільність економіки, територіальну близькість та тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю та Українською РСР» [47]. Проте незаконний референдум проведений у АР Крим 16 березні 2014 року відділив півострів від території України на невизначений термін. Більшість країн світу визнають анексію Криму незаконною, оскільки вона порушує сучасну систему міжнародного права та міжнародних відносин. Грубо порушуються положення двосторонніх договорів між Україною і РФ, зокрема ст. 11 Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 року, згідно з якою «Високі Договірні Сторони вживають на своїй території необхідних заходів, включаючи ухвалення відповідних законодавчих актів, для відвернення і припинення будь-яких дій, що становлять собою підбурювання до насильства або насильство проти окремих осіб чи груп громадян, яке ґрунтується на національній, расовій, етнічній або релігійній нетерпимості» [48]. Росія ж в свою чергу описує дані події, як «відновлення історичної справедливості».

За оцінками експертів у анексованому Криму знаходилось орієнтовно 30% рекреаційно-туристичного потенціалу України. Враховуючи вихід до двох морів, субтропічний клімат на Південному березі, наявність значних природних та історико-культурних пам'яток Крим протягом довгих років залишався одним з основних місць для літнього відпочинку, як внутрішніх, так і іноземних туристів. Його окупація вплинула на обсяги та переорієнтацію внутрішніх туристичних потоків а також частково зіпсувала інфраструктуру, завдала збитків

туристичному бізнесу. До числа найбільших проблем яка виникла після конфлікту, належить відсутність водопостачання АР Крим з материкової частини України. 13 травня 2014 року в Держагентстві водних ресурсів України було прийнято рішення про припинення постачання дніпровської води на анексований півострів.

Отже, фактична втрата Україною найпопулярнішого туристичного регіону Крим зумовила переорієнтацію потоків - найбільш відвідуваними стали приморські території (Одеська, Херсонська, Миколаївська області) і західна частина нашої країни (Карпатський регіон). Курорти Карпат і м. Львів продемонстрували зростання кількості відвідувань на 15–20% порівняно з минулим зимовим сезоном. Аналізуючи зміни у територіальній структурі попиту, слід відмітити збільшення потоків із західних областей України до курортів Причорномор'я. Більше подорожували мешканці Дніпропетровської області, Києва та Харкова, зменшився попит на туристичні послуги у східних областях [1].

Внутрішній туризм, за роки кардинальних змін, скоротився майже вдвічі, в 2013 році статистичні дані фіксували 702 тис. подорожуючих всередині країни, відповідно уже у 2015 р. обсяги внутрішніх потоків впали до позначки 357 тис. осіб. Для аналізу скорочення обсягів внутрішніх туристів також доцільно розглянути кількість обслуговуваних внутрішніх туристів суб'єктами туристичної діяльності. Як видно з рисунка 2.13. у 2013 році показник сягав позначки у 702 тис. осіб, але вже у 2014 р. він різко впав до значення 322 тис. ос. За 2015 рік спостерігається незначне збільшення до 357 тис. обслуговуваних туристів, проте все ж повернутись до показника 2013 року не вдалось (рис.2.13). В першу чергу це пов'язано з втратою територій Криму, Донецької та Луганської областей а разом з ними і туристичних підприємств що фізично знаходились та функціонували на незаконно захоплених ділянках. Нестабільна військова ситуація на сході України призвела до руйнування туристичної інфраструктури тимчасово окупованої території Донецької області яка за кількістю санаторно-

курортних та оздоровчих закладів займала лідируючі позиції у загальному рейтингу серед регіонів України.

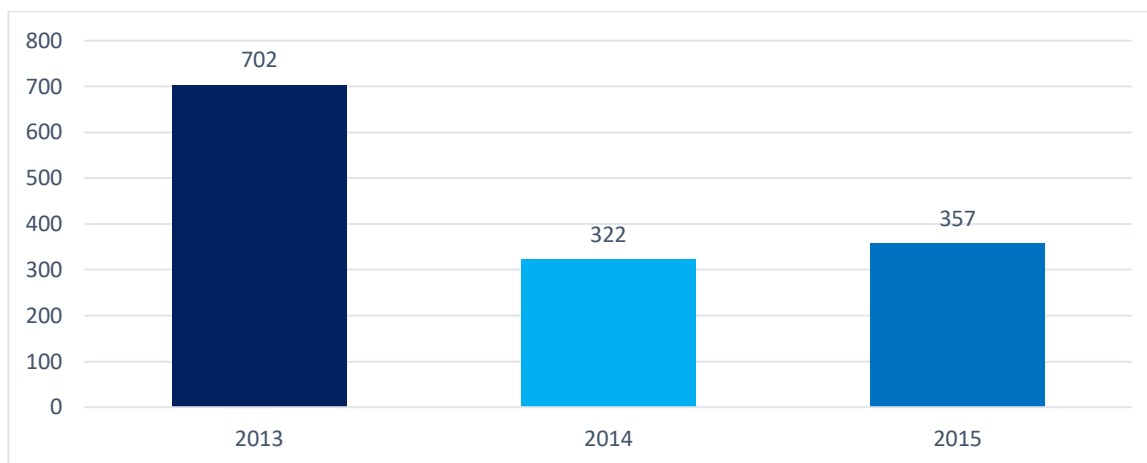

Рис. 2.13. Обслуговано суб'єктами туристичної діяльності внутрішніх туристів 2013-2015 р. (тис. осіб)

Джерело: складено автором за даними [49]

Також в період політичної нестабільності спостерігається зміна споживчих настроїв внутрішніх туристів, а саме переорієнтація внутрішніх туристичних потоків з Криму на відносно бюджетні курорти Болгарії, Туреччини, Греції, країн Азії й Африки. У результаті чого скорочення доходів від туристичних послуг, зниження інвестицій в туристичну інфраструктуру, зменшення кількості робочих місць. Протягом 2013–2015 рр. кількість турагентів і туроператорів, що працюють в Україні, зменшилася на 2 529 од., або в 1,8 рази. Дані офіційної статистики свідчать, що в Україні виїзний туристичний потік переважає на в'їзним (іноземним) [50].

Варто також звернути увагу на проблему тероризму в Україні. До моменту військового конфлікту у 2013 році за даними «Глобального індексу тероризму» які наводять аналітики Інституту економіки та миру Сіднейського університету наша держава займала 56 місце з 158 країн. Зламним став 2014 рік, коли розпочалась гібридна війна з боку РФ – Україна зайняла 12 місце у рейтингу,

втративши імідж безпечної для перебування території а також і туристичну привабливість країни.

Терористичні акти відбувались в рамках вищезгаданої гібридної агресії (заохочувався і підтримувався сепаратизм а також будь-який прояв терористичних дій). Терористичні акти продовжуються з 2014 року і до сьогодні і мають суттєві наслідки для туристичної діяльності в Україні. Як приклад можна пригадати події лютого 2015 у Харкові, коли під час мирної ходи («Марш єдності») відбувся теракт внаслідок чого загинуло чотири людини а ще дев'ять було поранено. Чи не найтрагічнішою була подія липня 2014 року, коли на території Донецької області збройними силами РФ було збито Boeing 777 Малайзійських авіаліній. На борту літака перебувало 298 чоловік – всі загинули. За кількістю загиблих катастрофа стала наймасштабнішою в історії України. Трагедія набула надзвичайно широкого розголосу в засобах масової інформації. Подальший розвиток подій мав негативний вплив на український авіаринок. Такі міжнародні авіакомпанії як Lufthansa, Air France, Turkish Airlines в той же день повідомили про зміну траєкторій польоту своїх літаків в обхід України. Загальна кількість міжнародних рейсів та польотів в українському повітряному просторі значно скоротилась. У жовтні 2015 р. було прийнято закрити повітряний простір для російських літаків, що в свою чергу зробила і російська влада. Таким чином авіасполучення між Україною і Росією до сьогодні припинено.

На початку 2015 року м. Маріуполь сколихнула серія терактів у мирних житлових кварталах. Як повідомляється було три хвили обстрілів: перший о 9 ранку, два інших 13 годині дня за київським часом. Обстріли були націлені на житловий мікрорайон «Східний» та блокпост Збройних сил України в селищі Виноградне. За остаточною інформацією СБУ від 7 травня 2018 року, загинуло 29 людей, поранено 92 громадян, серед загиблих та поранених родини, діти та підлітки.

Після описаних вище подій уряди більшості країн видали застереження щодо відвідання території України, оскільки вона вважалась потенційно

небезпечною для життя і здоров'я туристів. Як вже зазначалось вище, відбулось значне скорочення туристів що прибували до України з метою туризму, разом з цим значною мірою скоротились і витрати (рис.2.14).

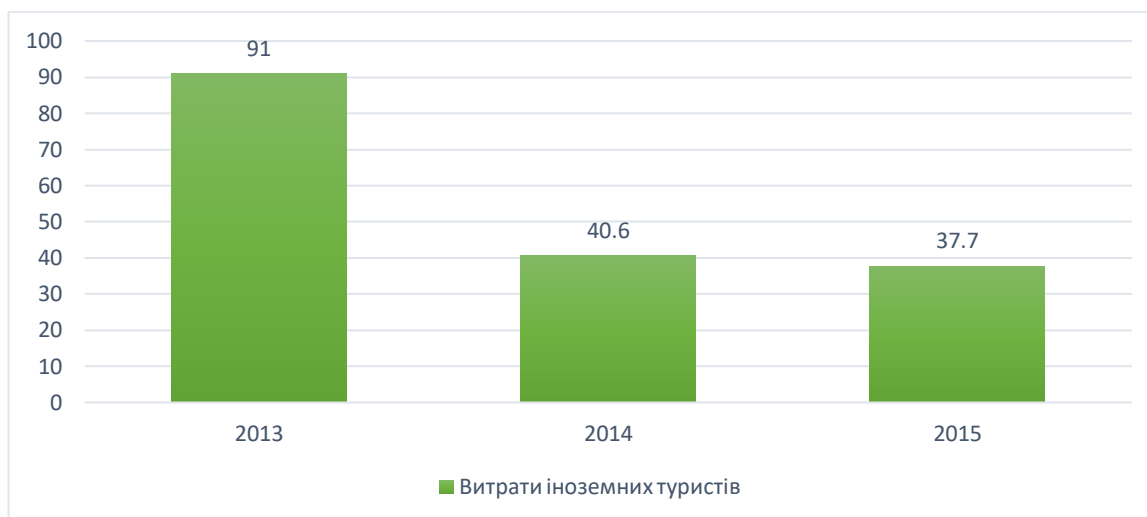

Рис.2.14 Витрати іноземних туристів у 2013-2015 р. (млн. грн.)

Джерело: складено автором за даними [30]

У 2014 році витрати іноземних туристів скоротились більш ніж на 55%. Показники 2015 року також не характеризувались стабільністю, оскільки іноземні туристи оцінювали територію України як гарячу точку, де проходять військові дії та є терористична загроза, саме тому у 2015 році показник зменшився на 7,1% у порівнянні з 2014 роком і становив 37,7 млн.грн.

До того ж з початком військового конфлікту відзначається збільшення кіберзлочинності. За даними експертів, кібератаки на інформаційні системи державних установ та критично важливі об'єкти інфраструктури України мали ознаки складних багатокрокових високоефективних операцій організованих угруповань типу Advanced Persistent Threat (APT), що вказує на свідоме ураження російськими спецслужбами та хакерами життєво важливих та значимих цивільних об'єктів [51]. З російського боку проти України діють численні хакерські групи, зокрема, Sandworm, «Кіберберкут», «Спрут» (з території ДНР) тощо. Група CERTUA (Computer Emergency Response Team of

Ukraine) при Державній службі спецзв'язку на момент 2014 року відслідкувала 216 кібератак з сторони РФ, у 2015 році ця кількість збільшилась у 1,5 рази. За роки активного використання концепції гібридної війни російські програмісти на постійній основі напали на сайти Адміністрації Президента, Кабміну, Держспецзв'язку, сторінки облдержадміністрацій, де завантажували антиукраїнський контент і радянську символіку [52]. Напад на кіберпростір України що відбувся у грудні 2015 року вивів з ладу енергетичну систему країни. Програмне забезпечення BlackEnergy відімкнуло електроенергію в більш ніж 100 населених пунктах, близько 230 тис. чол. залишились без світла.

Згодом в 2016 році зловмисниками було нанесено удар комп'ютерній системі аеропорту Бориспіль. Дана мережа відповідала за управління повітряним рухом у межах міжнародного аеропорту [53].

Аналогічно до в'їзного та внутрішнього туризму нестабільна політична ситуація мала вплив і на виїзний туристичний потік. За даними Державної прикордонної служби України у 2013 році за кордон виїхали понад 23 млн. українських громадян, з них 2,5 млн. організовані туристи, які скористалися послугами українських туристичних фірм [54]. Проте у період активних військових дій у 2014 році ми спостерігаємо спад приблизно на 30%. Така реакція відбулась за рахунок зниження купівельної спроможності громадян, падіння курсу гривні, нестабільної політичної ситуації. Проте на динаміку виїзного туристичного потоку мали вплив події 2017 року, а саме схвалення безвізового режиму для України. Із 2017 року для українців відкрились можливості подорожувати до 30 країн членів ЄС, за винятком Великої Британії та Ірландії. Також до списку входять чотири шенгенські держави за межами ЄС (Швейцарія, Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн). За допомогою введення безвізу ми змогли покращити свої позиції у рейтингу туристичної мобільності (Global Passport Power Rank) вперше увійшовши в топ-50 країн. На момент 2021 року українським туристам відкритий безвізовий доступ до 128 країн що піднімає нас у рейтингу на 18 місце [55]. Підписання безвізового режиму безпосередньо позначилось на якості роботи українських туристичних підприємств. Суб'єкти

туристичного бізнесу постали перед фактом збільшення конкурентного середовища, що в свою чергу їх спонукає до розширення і покращення асортименту туристичних послуг. Також це позитивно позначилось на авіаційному ринку України, оскільки до нас увійшли відомі європейські лоукости як Wizz Air, Ryanair, Vueling Airlines.

Отже, можна зробити висновок, що на розвиток туризму в Україні значно впливають зміни що відбуваються у зовнішньому середовищі. Політичний неспокій, відсутність гарантії безпеки, а також не належний рівень послуг відлякують іноземних туристів [24]. В свою чергу активний розвиток туризму на пряму пов'язаний з економічною та політичною стабільністю в країні. Військово-політичні події що мають місце на території України з кінця 2013 року значним чином відобразились на обсягах туристичних потоків послабивши динаміку та кардинально змінивши географію туристичних потоків. Таким чином, детальний аналіз найважливіших зовнішньополітичних подій засвідчує про неабиякий зв'язок між геополітичними процесами, що відбувались протягом 2013-2015 років та туристичним бізнесом в Україні.

РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

3.1. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні в контексті актуальних геополітичних подій

В сучасному світі туристичний сектор, враховуючи актуальні розміри та темпи зростання, є провідною галуззю економіки більшості країн світу. Держави, туристична індустрія, яких характеризується високим рівнем розвитку, залучаючи іноземних туристів з кожним роком примножують валютні надходження до національного бюджету. Європейський континент, до складу якого входить Україна, є провідним туристичним регіоном світу вже протягом багатьох років. Туристичні прибуття у 2019 році складають 744 млн. (51% від загальної кількості у 2019р.). Надходження від туризму в регіоні у 2019 році відповідають значенню у 576 млрд. дол. (39% загальносвітового показника). На фоні загально-регіональних показників Україна виглядає не надто привабливою для туристів. Проте, варто зауважити що, об'єктивно територія нашої держави наділена потужним туристичним потенціалом. Вигідне геополітичне розташування у центрі Європи надає всі умови для ефективного економічного розвитку, в тому числі і за рахунок туристичної сфери. Однак, події останніх років, призвели до кризового становища у країні, що стримує будь-який динамічний розвиток галузі.

Серед наявних проблем розвитку туризму варто виділити:

- військово-політичний конфлікт на сході України;
- негативний імідж України на світовому туристичному ринку;
- політична і економічна нестабільність;
- незадовільний стан і невідповідність міжнародним стандартам туристичної інфраструктури в регіонах;
- втрата територій з ресурсно-туристичним потенціалом як наслідок військового конфлікту;
- страх перед тероризмом, злочинністю;

- диспропорції у категоріях ціна-якість;
- дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері туризму;
- неефективність маркетингової політики щодо просування українського туристичного продукту, недостатня поінформованість про туристичний потенціал;
- відсутність достатнього фінансування туристичної сфери;
- недосконала державна політика в сфері туризму, недостатня увага місцевої та регіональної влади до туризму на своїх територіях;;
- незначні інвестицій (державні і іноземні);
- поширення пандемії COVID-19;

За даними дослідження ринку, проведеного Всесвітньою туристичною організацією, виділяються такі проблеми українського туризму:

- ігнорування або неефективне використання міжнародного досвіду розвитку туризму;
- відсутність послідовної державної політики в галузі;
- неефективна державна діяльність у сфері туризму;
- відсутність сприятливих умов для розвитку туризму (податкове та фінансове стимулювання з боку держави щодо експорту туристичних послуг та вітчизняних туроператорів);
- незадовільна робота щодо формування та зміцнення туристичного іміджу України, розвитку та просування національного туристичного продукту на міжнародному та внутрішньому ринках.

Ознаками та наслідками занепаду туристичної індустрії є: зменшення кількості туристів у порівнянні з показниками 2012-2013 років; суттєве зменшення частки туризму у ВВП країни; падіння доходів від туристичних і готельних послуг, туристичних зборів, валютних надходжень від експорту туристичних і готельних послуг, інвестицій в туристичну інфраструктуру, робочих місць [56].

На сьогоднішній день геополітичне становище України безпосередньо пов'язане з військово-політичним конфліктом з РФ, анексією АР Крим та захопленням територій Донецької та Луганської областей. Політична нестабільність бере свій початок у 2013 році і триває по сьогоднішній день. Все розпочалось з проєвропейських протестів у листопаді 2013 року (відомі як «Євромайдан»), які в кінцевому підсумку призвели до відставки діючого проросійського президента Віктора Януковича та обрання нового уряду. У відповідь на це 16 березня 2014 року російський уряд провів псевдореферендум згідно якого Автономна Республіка Крим залишила Україну. Через кілька днів Крим був прийнятий як нове федеральне утворення в Російській Федерації. Більшість держав визнали референдум та входження АР Крим до складу РФ незаконними. Як наслідок ЄС, США та інші країни запровадили різноманітні санкції проти Росії. В той же час почались протести проти нової влади у східних областях України (Донецькій та Луганській, де російськомовне населення становило переважну більшість населення). Подібно до Криму, жителі цих областей провели референдуми та проголосили незалежність від України. До сьогоднішнього дня Україні не підконтрольна значна частка території згаданих областей, а саме: Горлівський, Донецький, Кальміуський, Алчевський, Довжанський, Луганський, Ровеньківський райони. Росія прагне нейтральної України, яка відмовиться від своєї мети – вступу до НАТО та ЄС – двох цілей, які закріплені в Конституції України з лютого 2019 року.

Оскільки туризм як форма і процес просторової активності глобального масштабу зумовлений загальною динамікою політичних систем, геополітичні зміни призводять до дестабілізації ринку туристичних послуг України, адже туризм як відкрита система перебуває у тісному взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, а саме політичними процесами які відбуваються на території країни, так і за її межами.

Варто також зауважити що, наявність активного збройного конфлікту на сході зумовлює вірогідність ведення воєнного стану на території держави. Оголошення військового стану свідчитиме про те, що у країні проходять

військові дії, а отже існує загроза життю потенційних туристів. За часи конфлікту з РФ, а саме 28 листопада 2018 році в Україні у 10 областях уже вводився воєнний стан (додаток). За таких умов посольства окремих країн в обов'язковому порядку видають застереження по відвідуванню території держави з нестабільною військовою ситуацією. Також це не сприяє залученню іноземних інвестицій, в тому числі і в індустрію туризму, оскільки інвестори бояться втратити вкладені кошти.

Наступна проблема, яка виникла на туристичному ринку України як наслідок конфлікту з Російською Федерацією, є неможливість реалізації потенціалу повністю через фактичну втрату території Криму та частини Луганської та Донецької областей, де ведуться військові дії. Геополітичні зміни в Україні призвели до територіальних втрат та до позбавлення країною третини національного туристично-ресурсного потенціалу, зменшення загальної кількості природно-заповідних територій, історико-культурних пам'яток та культурних об'єктів, а також туристичної інфраструктури, які знаходились на території Криму. При аналізі ринку туристичних послуг України необхідним є зазначення факту анексії Криму, адже структурний аналіз загальних показників діяльності підприємств сфери туризму за 2015 рік показав, що частка кримської дестинації становила у загальному обсязі обслуговуваних іноземних туристів України 39%. За даними Державної статистичної служби України із фактичною втратою території АР Крим та частини територій на сході України у 2014 у зв'язку з геополітичними подіями кількість готелів та закладів розміщення зменшилась на 26%, а кількість ліжко-місць в готелях і закладах розміщення на 24%. Кількість осіб, які були обслуговані в готелях і закладах розміщення скоротилась на 30%. Втрата територій призвела до зміни кількості суб'єктів туристичної діяльності, зокрема туристичних агентів (-23%). Оскільки зменшились внутрішні та в'їзні туристичні потоки, то ринок туристичних послуг України втратив близько 30% обслугованих суб'єктами туристичної діяльності туристів.

Через втрату морських територій круїзний туризм України зазнав значних змін, оскільки було втрачено значну кількість портів, що знаходяться на території Кримського півострова. Питання безпеки пересування акваторією Чорного моря вплинули на кількість лайнерів, які заходили у порт Одеса. Так у 2013 році їх кількість становила 148 туристичних суден, з яких 106 іноземних. У 2014 році кількість зменшилась на 81% (28 лайнерів), а у 2015 році - 13 лайнерів.

Впродовж 2014-2015 рр. було зафіксовано скорочення пасажирських авіаційних перевезень та втрачено два міжнародні аеропорти на анексованих та окупованих територіях (Донецьк, Сімферополь).

Частково зруйнована інфраструктура на території Луганської та Донецької областей є не менш важливою проблемою. Наприклад, Донецька область займала 2 місце після Криму за кількістю закладів санаторно-курортного господарства, проте військові дії призвели до часткового знищення туристичної інфраструктури, зокрема закладів розміщення, санаторно-курортного господарства. Донецька та Луганська області потерпають від наявного воєнного конфлікту, від соціально-гуманітарних проблем мешканців та переселенців з зони АТО, частина інфраструктури на поточний час є зруйнованою, у тому числі туристична.

За статистичними даними 2011 року найбільше суб'єктів було у Дніпропетровській, Донецькій, Львівській, Одеській, Харківській областях та в м Києв. (рис.3.1.)

Велика кількість суб'єктів була також зосереджена на території АР Крим, проте через анексію півострова а також військові дії на прикордонних територіях Луганської та Донецької областей країни у 2015 році відбулося зменшення загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності на 23% у порівнянні з 2011 роком. На рисунку 3.1. видно, що найбільше скоротилась кількість суб'єктів у 2015 році в Донецькій області (у порівнянні з 2011 роком) майже на 95%. В Луганській області даний показник зменшився на 88,3%. Такі зміни по областях пояснюються веденням військових дій на території сходу України. Терористичні

акти знизили інфраструктуру прикордонних територій, у тому числі туристичну (додаток).

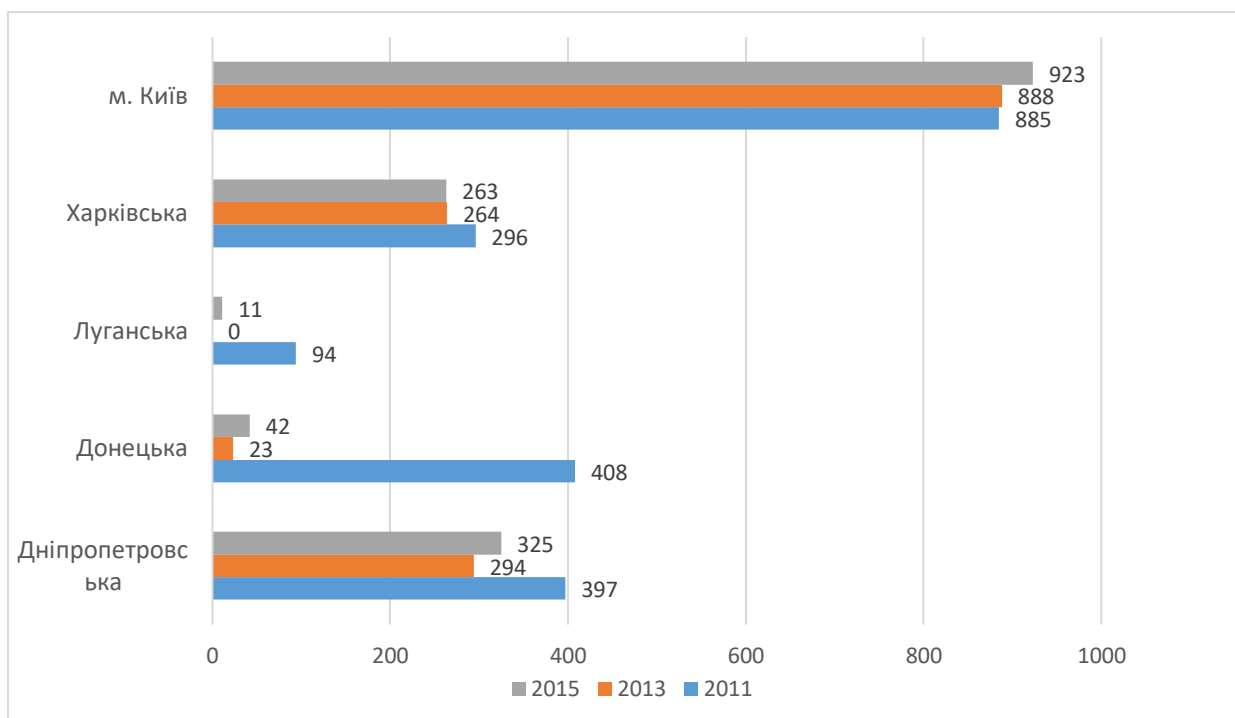

Рис 3.1. Кількість суб'єктів туристичної діяльності по областях України у період 2011-2015 р. (од.)

Джерело: розроблено автором за даними [57]

Військові події стали великим потрясінням для всієї економіки України та для туризму зокрема. В контексті розвитку туризму, спостерігається зменшення туристичних потоків, скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності, скорочення обсягів доходів від галузі. Також дані події вплинули на переорієнтацію внутрішніх потоків і завдали значних збитків туристичній інфраструктурі. Фактичне скорочення іноземних відвідувачів у два рази, вказує на втрату туристичної привабливості і популярності, оскільки територія туристами сприймається як «гаряча точка», місце де розгортається повномасштабна війна.

Таким чином, ми переходимо до наступної проблеми українського туризму, а саме негативного іміджу України на світовому туристичному ринку. Виклики, які постали перед українською державою в світлі подій останніх років

негативно впливають на формування іміджу України та темпи її інтеграції до європейського співтовариства. Найбільш значимими є наступні:

1. Невирішений військово-політичний конфлікт на Сході країни та перманентне загострення ситуації у цьому регіоні.
2. Напружені відносини між Україною та Росією через відкриті питання Криму й Сходу.
3. Нестабільна внутрішньо-економічна ситуація та політична турбулентність.
4. Низький рівень життя українського суспільства у порівнянні з країнами Європи.
5. Повільний темп проведення важливих для держави реформ.
6. Високий рівень корумпованості та бюрократизованості державних й владних структур [59].

Загалом, туристичний імідж, має на меті формування у туристів головних відмінних рис або асоціацій з Україною як туристичною територією. Він покликаний змінювати негативні уявлення що формуються у ЗМІ і спонукати туристів до відвідання держави а також її окремих туристичних дестинацій.

Пропонуємо розглянути SWOT-аналіз туристичного іміджу України. Він дозволить виявити слабкі і сильні сторони українського туристичного іміджу.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз туристичного іміджу України

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність туристичного бренду 2. Стабільне зростання зацікавленості іноземних туристів до України 3. Використання мережі Інтернет, зокрема соціальних мереж, для маркетингового просування України 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатня проінформованість про туристичний потенціал України 2. Мінімальне фінансування іміджевих проектів, заходів 3. Відсутність досвіду
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ресурсний (природний, культурно-історичний) потенціал 2. Самобутні традиції і звичаї 3. Багата історія 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Туристична інфраструктура 2. Політична і економічна нестабільність 3. Загальний негативний імідж країни

Джерело складено автором

Серед головних загроз також виділяється незадовільний стан інфраструктури. Це є однією з головних причин, що гальмує зростання туристичної сфери через її застарілий характер та нездатність задовольнити потреби потенційних споживачів. Зокрема, можна виділити: недостатню кількість готельного фонду, застарілі технології, туристичні пам'ятки не всюди у задовільному стані, подекуди зовсім доглядаються, застарілий транспорт, окремі дорожні ділянки у критичному стані, застарілі туристичні комплекси та ін. На жаль велика кількість туристичної інфраструктури була побудована ще за часів СРСР. Враховуючи цей факт стає зрозумілим, що дані об'єкти характеризуються недостатнім рівнем комфорту та об'єктивно не здатні відповідати сучасним стандартам якості. Сьогодні Україна потребує значних інвестицій у розвиток туризму, насамперед, у туристичну інфраструктуру. Але враховуючи нестабільну економічну та політичну ситуацію в останні роки спостерігається зниження інвестицій у туристичну галузь.

В комплексі цих проблем визначальним є те, що в Україні багато років була відсутня ефективна державна політика. У країнах, що мають на меті ефективно розвивати туристичний ринок і отримувати доходи від діяльності, в більшості випадків питання державного регулювання здійснюються Міністерством туризму. Туристична політика з моменту проголошення незалежності характеризується непослідовністю, періодичними змінами центрального органу управління у сфері туризму, відсутністю ефективних програм підтримки галузі тощо. До кінця 2019 року питання туристичної галузі вирішувались Департаментом туризму та Курортів, що в свою чергу входило до Міністерства економічного розвитку та торгівлі. Туризм страждав від відсутності фінансування, так до прикладу, у 2016 році на розвиток туристичної сфери не було передбачено фінансування з боку держави. У 2017 році у бюджет було закладено близько 22 мільйонів гривень на підтримку іміджу України та на участь у виставках. Проте ці інвестиції були направлені тільки на промоцію, а туристична інфраструктура, яка потребує відновлення залишилась без державної

підтримки. З 24 грудня 2019 р. Кабміном було затверджено Положення про Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ), згідно якого дана інституція є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури та інформаційної політики і який реалізує державну політику у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів).

На сьогоднішній день найактуальнішою проблемою туризму, як в Україні, так і в світі є поширення пандемії коронавірусу. Початок 2020 року ознаменувався повним закриттям кордонів та обмеженнями на в'їзд з усіх напрямків. За статистичними даними кількість туристів що в'їжджали до України зменшилась у 4 рази (3.4 млн. осіб у 2020 р.) Відповідно обсяги витрат теж зазнали кількісних змін, скоротившись у декілька десятків разів.

Для детального аналізу та узагальнення основних проблем був проведений SWOT-аналіз розвитку туризму.

Таблиця 3.2

SWOT-аналіз туристичної України

Слабкі сторони	Сильні сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Недосконалість управління міжнародним туризмом з боку держави; • Рівень туристичної інфраструктури; • Цінова політика в туристичній галузі; • Недостатнє бюджетне фінансування заходів, які спрямовані на розвиток туристичної та курортної сфери країни; • Економічна і політична нестабільність; • Невідповідність рівня обслуговування міжнародним стандартам; 	<ul style="list-style-type: none"> • Сприятливе геополітичне розташування; • Сприятливі кліматичні умови; • Наявність природних рекреаційних ресурсів; унікальної історико-культурної спадщини різних епох; • Потенціал для розвитку оздоровчого, спортивного, екологічного, розважального та подієвого туризму; • Достатньо високий рівень освіти населення; • Позитивне ставлення українців до туристів.
Загрози	Можливості
<ul style="list-style-type: none"> • Негативний імідж України у світі; 	<ul style="list-style-type: none"> • Збільшення частки іноземних туристів у туристичному потоку;

<ul style="list-style-type: none"> • Вплив політичної і економічної ситуації на галузь туризму; • Позиціонування туризму області як допоміжної сфери економіки; • Висока конкуренція на світовому і національному туристичних ринках; • Загроза терористичних актів, процвітання злочинності; • Поширення епідеміологічних захворювань; • Зменшення попиту на туристичні послуги. 	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток маркетингової політики в туристичній галузі; • Зростання обсягів туристичного ринку; • Залучення інвестицій у туристичну галузь; • Підтримка та розвиток внутрішнього туризму; • Створення позитивного іміджу країни як стабільної та безпечної.
---	---

Джерело складено автором

Отже, аналіз сучасного стану туристичного ринку України доводить, що головним стримуючим фактором для розвитку туризму є геополітичний чинник, оскільки зміни зовнішньої політики держави, призвели до агресії з боку країни-сусіда, що визначально вплинуло на туристичний бізнес. Проте негативні наслідки від військово-політичних подій не єдині проблеми що стоять на заваді ефективного функціонування індустрії. Серед загроз динамічного розвитку виділяється: негативний імідж України на світовому туристичному ринку; відсутність достатньої кількості державних та іноземних інвестицій; неефективна маркетингова політика, незадовільний рівень інфраструктури, поширення пандемії Covid-19.

3.2 Перспективи розвитку туризму в Україні

Попри існуючі проблеми функціонування та розвитку ринку туристичних послуг України в контексті геополітичних подій існують і окремі перспективи. Зокрема можливості відновлення туристичного потоку пов'язані зі стабілізацією ситуації на сході країни, залученням інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури, спрощенням візового режиму з країнами партнерами, що

дозволить покращити зовнішньополітичний імідж та зміцнити авторитет держави на міжнародній арені.

Туризм у постконфліктний період може стати якщо не «локомотивом» змін, то важливою його складовою. Усі зусилля спрямовані на те, щоб туристична галузь стала однією з провідних у постконфліктну епоху. В контексті реалізації євроінтеграційних прагнень перед українською туристичною галуззю відкрились широкі перспективи розвитку та історичний шанс, імплементувавши європейські стандарти обслуговування, перетворитися з країни, що спонсує розвиток іноземного туризму, на ефективну приймаючу дестинацію [1].

Враховуючи наявні проблеми розвитку сфери туризму Кабінетом Міністрів України було схвалено Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Головна мета - «формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі» [61].

Головні перспективні напрямки розвитку туристичної індустрії в Україні:

- формування ефективних механізмів державної політики у сфері туризму;
- створення сприятливого інвестиційного клімату в туристичній сфері України;
- розвиток міжнародних транспортних коридорів на автомобільних дорогах туристичних регіонів;
- запровадження загальнодержавної програми інвентаризації матеріальних ресурсів туристичної галузі та розвитку їх поступової модернізації;
- призначення пріоритету розвитку туризму;
- запровадження європейських стандартів надання туристичних та готельних послуг, навчання галузі та її законодавче забезпечення;

- забезпечення рекламно-інформаційної діяльності для створення позитивного іміджу України як туристичного центру.

Особливо важливим і перспективним є розвиток співпраці з ЄС, враховуючи можливість просування національного туристичного продукту на європейський ринок; залучення до інформаційного простору, передового досвіду організації туристичної діяльності; посилення євроінтеграційних процесів у країні. Слід зазначити, що враховуючи наявний туристичний потенціал України має можливість стати одним із найбільших європейських туристичних центрів. Сьогодні в Україні активізується транскордонний туристичний бізнес, зокрема в рамках українсько-польських євро регіонів. З цією метою відбувається регіоналізація польсько-українських транскордонних коридорів, які в першу чергу сприяють розвитку агротуризму. Транскордонне співробітництво з сусідніми європейськими країнами сприяє розвитку туристичної діяльності і являється перспективним напрямком ефективною туристичної діяльності. В рамках співпраці з ЄС у жовтні цього року була підписана угода про «Відкрите небо». Її підписання для українського туристичного ринку означатиме: розширення географії подорожей, європейські стандарти безпеки польотів, нові можливості для розвитку туристичного бізнесу.

Також перспективним у цьому контексті є проект президента держави В. Зеленського «25 магнітів», що має на меті залучення до кожної області України інвесторів для розвитку обраної головної дестинації. Заздалегідь командою виділяють по одному «магніту» в областях – держава інвестує кошти в інфраструктуру туристичного об'єкта, а інвестор, в свою чергу, вкладає кошти у побудову готелю чи будь-якого іншого засобу розміщення [60]. За умов успішної реалізації даний проект матиме позитивні наслідки для туристичного іміджу держави, активізує міжнародні туристичні потоки та звичайно ж привабить більше інвестицій у сектор туризму та подорожей.

Перспективи розвитку вбачаються також у посиленні на туристичному рівні співробітництва з країнами Азії та Близького Сходу. Важливим є спрощення візових формальностей з окремими країнами. Полегшення процедури

в'їзду, отримання візи допоможе збільшити обсяги міжнародних прибуттів до України. Досліджуючи питання активізації відносин України з країнами Перської затоки спостерігається значне пришвидшення починаючи з 2018 року. В той же рік президент озвучив прагнення підтримувати стабільні економічні відносини з арабським світом. Співробітництво реалізовувалось в таких основних напрямках: торговельно-економічна взаємодія, інвестиційна діяльність, енергетика, сільське господарство, військово-технічна галузь, туризм, гуманітарна сфера. Серед усіх країн Перської затоки найбільше уваги приділялось саме співпраці з Катаром, Кувейтом, СА, ОАЕ та Єгиптом. Результати плідної роботи не змусили себе довго чекати:

- З Катаром – «Угоду про безвізовий режим», «Угоду про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи», «Угоду про створення Спільної комісії з економічного, торговельного і технічного співробітництва», «Угоду про сприяння та взаємний захист інвестицій».
- З Кувейтом – «домовленості щодо спрощення візового режиму», «Угода про співробітництво у військовій та інших сферах», «Меморандум про взаєморозуміння про співробітництво у молодіжній сфері, сфері фізичної культури і спорту», «Угоду про співробітництво у сфері туризму», «Меморандум про взаєморозуміння та наукове співробітництво між Національною академією наук України та Кувейтським інститутом наукових досліджень».
- з ОАЕ – «Меморандум про взаєморозуміння у сфері енергоефективності та відновлюваної енергетики».
- з Саудівською Аравією – «Угода про спрощення візового режиму», «Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в сфері спорту» та «Меморандум про співробітництво між Національним бюро з розслідування авіаційних подій та інцидентів з цивільними повітряними суднами України та Бюро авіаційних розслідувань КСА».

Враховуючи туристичний бум з країн Аравійської затоки на початку літа, варто зазначити, що Україна працює над досягненням лібералізації візового режиму для усіх хто проживає на території арабських країн, навіть якщо вони не є рецензентами. Найперспективнішим з точки зорі співробітництва з питань туризму являється Саудівська Аравія, оскільки тільки за літній сезон 2021 року приїхало більше 40 тисяч туристів. Показовим є також те, що туристи з СА приїжджають в середньому на місяць подорожуючи територією держави (найбільше м. Київ, Львів, Буковель, Одеса). Одним з визначальних факторів активізації туристичних потоків з арабських держав, стало відкриття прямих авіа рейсів. Перший лоукостер під назвою «Flynas» прилетів до Києва 11 червня 2021 року. Згодом рейси почали літати і до інших міст України.

Співпраця з азійськими країнами являється одним з основних напрямів в контексті туристичного розвитку держави. Загальновідомо що головним гравцем у регіоні є Китай, який є одним з найбільших економічних партнерів України. Обсяги китайських туристів, після кризових подій 2014 року, динамічно зростають. Між Китаєм та Україною укладені: «Угода про взаємні поїдки громадян, підписана 31 жовтня 1992 року»; «Меморандум про взаєморозуміння між Державним агентством України з туризму та Національною туристичною адміністрацією КНР про сприяння груповим поїздкам китайських туристів до України, підписаний 5 грудня 2013 року».

Досить ефективно розвиваються відносини між Україною і Японією. Для забезпечення нормативно-правової бази співробітництва між Україною та Японією укладено понад п'ятдесят двосторонніх угод [62].

В контексті військово-політичної ситуації доцільно зупинитись на питанні перспектив завершення конфлікту з РФ, що триває уже сім років. З моменту початку конфлікту в квітні 2014 року понад 14 тисяч громадян України та Росії загинули, а більше 1,5 млн. осіб змушені були переселитись з територій проведення операції Об'єднаних сил (раніше АТО). Незважаючи на витрати Росії на військово-вторгнення на Схід України і тисячі загинувших солдатів Путін

В.В. не зацікавлений у припиненні бойових дій. Конфлікт на Донбасі відповідає його потребам на багатьох рівнях.

Переговори що були проведені являються абсолютно неефективними. Створені Мінські протоколи, низка угод, що викладають різні положення та режим припинення вогню погано дотримуються, а режим припинення вогню порушувався незліченно багато разів. ОБСЄ сформувала Тресторонню контактну групу спільно з Росією та Україною, щоб спробувати пом'якшити конфлікт. Франція та Німеччина ініціювали Нормандський формат з Росією та Україною, намагаючись встановити мир. Однак переговори через обидві платформи зайшли в глухий кут. Навпаки, сьогодні конфлікт набирає нових обертів, за інформацією ЗМІ, російські бойовики стягують техніку до кордону з Україною і готуються до нового нападу.

ВИСНОВКИ

У результаті виконаної роботи вдалося досягти поставлених завдань. Визначено, що стабільне функціонування туристичної індустрії не можливе за умов прояву дестабілізаційних факторів таких як: внутрішні або зовнішні політичні конфлікти, військові заворушення, державні перевороти або ж терористичні акти. Нестабільність політичної ситуації у світі чи країні має значний вплив на туристичну діяльність, оскільки територіям, які постраждали від окремих геополітичних факторів, важко відновити свій імідж та повернутись до передкризових показників. Варто також зазначити, що поточна несприятлива політична ситуація в країні потенційно може позначитись на туристичній привабливості країн-сусідів, в залежності від масштабу впливу. Як і будь-які події, геополітичні чинники мають певні характеристики, їх можна умовно розділити на позитивні і негативні; тривалі і короткочасні; місцевого, національного, регіонального та глобального рівнів. У XXI столітті, в умовах глобальної нестабільності, геополітичні ризики вивчаються активніше. Щороку провідні міжнародні фінансові організації, банки, інвестиційні фонди, консалтингові компанії та експерти визначають коло політичних явищ, які можуть вплинути на економіку окремого регіону, країни чи світу в цілому. У цьому плані ключовими факторами політичного ризику є: внутрішньополітична нестабільність, відсутність економічної свободи та демократії, а також терористичні загрози.

Геополітичний чинник в більшості випадків негативно впливає на привабливість місця відпочину та регулярність подорожей. Таким чином, роль впливу геополітичного чинника на глобальний туристичний ринок важко переоцінити. Оскільки туристичний попит в умовах сучасності, формується з урахуванням останніх політичних подій, що відбуваються на обраній для відпочинку території. Різке скорочення туристів, значні фінансові втрати, погіршення іміджу туристичних дестинацій і це тільки деякі з можливих

наслідків від прояву геополітичного чинника. Динаміка, обсяги і структура основних туристичних показників будь-якої з країн залежать від стабільності на міжнародній арені, в той час як не можливість забезпечити сприятливий політичний клімат грає проти ефективного функціонування сфери.

У ході аналізу було виявлено що, насильницькі конфлікти, прояви тероризму або політичної нестабільності у будь-якій формі можуть мати довготривалі економічні наслідки, які відповідно впливають на туристичний сектор. Військово-політичні заворушення в більшості випадків характеризуються довгостроковим ефектом на місцевих або регіональних туристичних ринках і призводять до погіршення іміджу та привабливості місця призначення. Туризм у країнах з високою політичною стабільністю значно менше потерпає і відповідно швидше відновлюється після впливу геополітичних чинників. Менш стійкі у політичному контексті держави відзначають суттєвіші зміни що може ставати причиною переміщення туристичного попиту з одного місця в інше.

Таким чином, ми спостерігаємо наслідки геополітичних ризиків на туризм у кількох сферах, таких як: негативні зрушення у обсягах та динаміці туристичних потоків та їх географічний перерозподіл (дипломатичні кризи, терористичні атаки, ескалація конфліктів, територіальне відділення та інші); негативний вплив на туристичні об'єкти, інфраструктуру, культурну спадщину, який може повністю або частково знищити туристичні ресурси або ж пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (наприклад знищення більшості пам'яток у Сирії); у країнах (територіях) що постраждали від впливу геополітичних чинників, як наслідок може з'явитись специфічний вид туризму - темний туризм.

Щодо загального аналізу розвитку туризму в Україні, то як самостійний суб'єкт міжнародної економічної діяльності залишається недостатньою залученою до міжнародних туристичних процесів, хоча особливості географічного положення, сприятливий клімат, унікальні природно-рекреаційні ресурси та велика кількість історико-культурних пам'яток створюють можливості для інтенсивного розвитку багатьох видів туризму. Станом на 2019

рік Україна відповідно до загального індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей і туризму (ТТСІ) посіла 78 місце серед 140 країн у рейтингу. Загалом на українському туристичному ринку можна відзначити формування таких тенденцій: суттєве зменшення в'їзних і виїзних туристичних потоків після політичних подій 2013-2014 років. Військовий конфлікт з Росією значно скоротив потік іноземних відвідувачів. Зниження купівельної спроможності українців, падіння курсу національної валюти та інфляція в період з 2014 року спричинили спад кількості виїзних туристів; переорієнтація туристичних потоків з традиційного відпочинку на курортах АР Крим до інших регіонів України, таких як: Причорноморський, Карпатський, Придністровський, Дніпровський, Поліський; кардинальна зміна у структурі туристичних в'їзних потоків за країнами. Відтак з 2014 року обсяги російських туристів не перевищували 2 млн. осіб, хоча у 2013 році їх кількість становила більше 10 млн. відвідувачів. На противагу цьому спостерігається збільшення частки країн жителі яких найбільше мандрують світом, а саме США, Німеччина, Великобританія, Італія та Франція; зростання попиту на відпочинок в межах України, враховуючи обмеження в пересуванні світом, що було впроваджено державами для запобігання поширенню захворювання на COVID-19 а також падінням доходів громадян внаслідок економічної кризи.

Туристична індустрія України зазнає впливу від таких чинників як: політичні, соціально-демографічні, фінансово-економічні, матеріально-технічні. Проте на даному етапі найвагоміший вплив здійснює геополітичний чинник. Геополітичні події 2013-2014 років, що розгортались на території нашої держави, призвели до тотальної дестабілізації туристичного бізнесу. Зокрема з початком військової агресії з боку РФ ми спостерігаємо суттєве скорочення не тільки обсягів міжнародних туристичних прибуттів а також і виїзних туристичних потоків. Військово-політичне протистояння вплинуло і на географічну структуру відвідувачів, в деяких випадках скоротивши їх кількість до мінімуму.

На сьогоднішній день геополітичне становище України безпосередньо пов'язане з військово-політичним конфліктом з РФ, анексією АР Крим та

захопленням територій Донецької та Луганської областей. Внаслідок анексії АР Крим та військової агресії з боку Російської Федерації на Сході України, кількість іноземних відвідувачів України скоротилася на 50%. Зменшення кількості іноземних туристів та переорієнтація потоків призвели до значних економічних втрат в Україні. Проте негативні наслідки від військово-політичних подій не єдині проблеми що стоять на заваді ефективного функціонування індустрії. Серед загроз динамічного розвитку виділяється: негативний імідж України на світовому туристичному ринку; відсутність достатньої кількості державних та іноземних інвестицій; неефективна маркетингова політика, незадовільний рівень інфраструктури, поширення пандемії Covid-19.

Перспективи розвитку туристичної індустрії України в контексті геополітичних подій, пов'язуються з ефективною співпрацею з ЄС, враховуючи можливість просування національного туристичного продукту на європейський ринок; залучення до інформаційного простору, прокладання транснаціональних коридорів для приваблення більшої кількості міжнародних відвідувачів, передового досвіду організації туристичної діяльності; посилення євроінтеграційних процесів у країні. Транскордонне співробітництво з сусідніми європейськими країнами сприяє розвитку туристичної діяльності і являється перспективним напрямком ефективною туристичної діяльності.

Перспективи розвитку вбачаються також у посиленні на туристичному рівні співробітництва з країнами Азії та Близького Сходу. Важливим є спрощення візових формальностей з окремими країнами. Полегшення процедури в'їзду, отримання візи допоможе збільшити обсяги міжнародних прибуттів до України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткачук, Л. М. Актуальні тенденції розвитку туризму в Україні: геополітичний контекст / Л. М. Ткачук, В. С. Сайчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4 : Географія і сучасність : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. - Вип. 33 . – С. 233-243.
2. Кондратенко О.Ю. Геополітика – сутність феномену та його еволюція /О.Ю. Кондратенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія, соціологія, політологія. – 2015. – № 4. – С. 98–107.
3. Геополітика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Кудряченко, Ф. М.Рудич, В. О. Храмов; Міжрегіон. акад. упр. персоналом, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. – Київ: МАУП, 2004. – 293 с
4. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навчальний посібник / В. А. Ліпкан - К.: КНТ, 2009. – 576 с
5. <https://subject.com.ua/geographic/geopolitica/33.html>
6. Політична географія і геополітика: навч. Посібник / Б.П. Яценко, В.І. Стафійчук, Ю.С. Брайчевський та ін.; за ред. Б.П. Яценка. – К.: Либідь, 2007. – 255 с.
7. Лазоренко О. В. Футурологія політики / О. В. Лазоренко, О. О. Лазоренко // Сучасність,1999. – № 9. – С. 52–60.
8. Геополітика: енциклопедія / Є. М. Суліма, М. А. Шепелев, І. П. Білецький [та ін.]. – Київ: Знання, 2013. – 919 с.
9. Плешаков К.В. Геоидеологическая парадигма / К.В. Плешаков // Международная жизнь,1995. – №4-5. – С.109-116.
10. Economic Impact Report, 2019. URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact>

11. Крыстев В.К. Геополитика туризма: концентрация влияния и зависимости в Болгарии / В.К. Крыстев // Псковский регионологический журнал, 2015. – №24.–С. 3–11.
12. Парфіненко А. Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища / А.Ю. Парфіненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2015. – Вип. 126. – Ч. 1. – С. 12–23.
13. Игнатъева И. Ф. Динамика мировых туристских потоков в геополитическом аспекте // Вестник Национальной академии туризма, 2011. – № 2. –С.12–15.
14. Richter, Linda. Political Instability and Tourism in the Third World // Tourism and the Less Developed Countries. Edited by David Harrison. – New York: Wiley. – 1992. – P. 35-46.
15. Webster, C. and Ivanov, S.H. (2014), “Geopolitical drivers of future tourist flows”, Journal of Tourism Futures, Vol. 1 No. 1, pp. 59-69
16. Ткачук Л. М. Актуальна геополітична ситуація як чинник розвитку регіонального туризму / Л. М. Ткачук // Регіональна політика: політико-правові засади, урбаністика, просторове планування, архітектура. Частина 2 : зб. наук. праць, 2019. – Вип. 5. – С. 169-173.
17. Sönmez S.F. Tourism, Terrorism and Political Instability // Annals of Tourism Research, 1998. – Vol. 25, № 2. – P. 416-456.
18. Звіт Всесвітнього економічного форуму. URL: <http://www3.weforum.org/docs/TT15/WEFGlobalTravel&TourismReport2015.pdf>
19. Лужанська, Т. Ю. Основні аспекти геополітичних процесів в сфері туристичної діяльності / Т. Ю. Лужанська, Т. В. Теличко, В. Ю. Деркач // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – Карпатська вежа, 2016. – №21(16). – С.63-63
20. <https://unctad.org/news/global-economy-could-lose-over-4-trillion-due-covid-19-impact-tourism>

21. Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць. Випуск 126 (частина II). К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2015. – С. 23-25.
22. <https://visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2020-web-1.pdf>
23. Global Terrorism Database <https://www.start.umd.edu/gtd/>
24. Пестушко В.М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи // Географія та економіка в рідній школі. 2015. №4. С.257.
25. Примак Т. О. Маркетингова підтримка туристичного іміджу України. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/prymak.htm.
26. Кулиняк І.Я., Жигало І.І., Ярмола К.М. Туристична галузь в умовах пандемії COVID-19: тенденції та заходи підтримання. БІЗНЕСІНФОРМ. 2021. № 1. С. 177–184. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-177-184>
27. Герасимів З. М. Особливості розвитку туризму в Україні /. З. М. Герасимів, Г. М. Христенко // Ефективна економіка. — 2021. — № 5.
28. <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/industries/tourism/>
29. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019 [Електроннийресурс] // – Режим доступу:
30. World Travel and Tourism Council WTTC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/Alexey/Downloads/Ukraine2021 .pdf>
31. UNWTO Tourism Highlights, 2019 URL: <http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2019-edition>
32. The World Travel & Tourism Council is the global authority on the economic and social contribution of Travel & Tourism.
33. Shamara, I., Haponenko, H., & Kryvulkina, D. (2020). Проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку України в контексті загальносвітових тенденцій. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм, (11), 128-139.

34. Воронкова Т., Притуленко А. Міжнародний туризм і його вплив на соціально-економічний розвиток України. Ефективна економіка. 2020. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/85.pdf.
35. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
36. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України. Інформація щодо відвідування України іноземними туристами та виїзду громадян України за кордон I півріччя 2016–2019 років. URL : <https://bit.ly/2UEZmKy>
37. <https://www.tourism.gov.ua/blog/kilkosti-turistiv-do-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2021-roku-zrosla-na-9-v-porivnyanni-z-drugim-pivrichchiam-2020-roku>
38. Туристична статистика України (2015-2020, в'їзд іноземних громадян, виїзд українців закордон). URL: <https://datastudio.google.com/u/0/reporting/ef4e05ee-33c4-49af-b70b-ddb7f5568c68/page/w55UC>
39. Збарський В. К., Грибова Д. В. Сучасні напрями розвитку індустрії туризму в Україні / В.К.Збарський, Д.В. Грибова // Економіка та держава.
40. <https://www.tourism.gov.ua/blog/kilkosti-turistiv-do-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2021-roku-zrosla-na-9-v-porivnyanni-z-drugim-pivrichchiam-2020-roku>
41. <https://conf.krok.edu.ua/RT/RT/paper/viewPaper/469>
42. (туристична діяльність 2019р. статистика Укр)
43. Юхновська Ю. О. Вплив глобалізації та євроінтеграції на туристичну галузь України / Ю. О. Юхновська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2019. - Вип. 23(2). - С. 147-152. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_23\(2\)__30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_23(2)__30).
44. <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3702>

45. [file:///C:/Users/Alexey/Downloads/4246-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-9077-1-10-20200819%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Alexey/Downloads/4246-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-9077-1-10-20200819%20(1).pdf)
46. В'їзд іноземних громадян в Україну за країнами, з яких вони прибули, у 2014 році URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
47. Вхідження кримської області до складу УРСР: освітянський аспект / О. Бажан // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К., 2014. – Вип. 19. – С. 165-175.
48. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ВР України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_006
49. Туристична діяльність в Україні у 2017 році (Статистичний збірник). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_td_2017.pdf
50. Галасюк С.С. Сучасний стан ринку послуг туристичних підприємств України та Одеського регіону. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/>.
51. Уроки гібридного десятиліття: що треба знати для успішного руху вперед. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-presentation2019/02.2019/Hybrid_10.pdf.
52. Пашков М. Російська інформаційна експансія: український плацдарм [Електронний ресурс] / М.Пашков. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_Information_Warfare_ukr.pdf.
53. Прудка Н. Кібервійна проти України. Перші жертви і висновки. URL: <https://glavcom.ua/publications/334262-kibervijna-proti-ukrajini.-pershi-zhertvi-ivisnovki.html>.
54. Вїзд громадян України за кордон за країнами, до яких вони виїжджали, у 2014 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
55. Global Passport Power Rank 2021. URL: <https://www.passportindex.org/byRank.php>
56. World Tourism Organization UNWTO | Committed to Tourism. URL: <http://www2.unwto.org/ru>

57. Статичний щорічник України 2016 рік.
58. Ткачук Л. М. Переосмислення з позицій політико-географічного дослідження окремих моделей систем туризм / Л. М. Ткачук // Вісника Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки». – 2018. – №9. – С. 251-258.
59. https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/5069/mod_book/chapter/903/PROCEEDINGS_EU_PRINCIPLED_PRAGMATISM_2021.pdf#page=104
60. «25 магнітів»: У Зеленського анонсували амбітну програму для залучення іноземних інвесторів. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/25-magnitiv-u-zelenskogo-anonsuvali-ambitnu-programu-dlya-zaluchennya-inozemnikh-investoriv>
61. Stratehiiia rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p#Text>
62. Раткович О. Особливості регіону Східної Азії, як одного з центрів світової сили [Електронний ресурс] / О. Раткович // Борисфен Інтел. – 2019. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/osoblyvosti-rehionu-skhidnoyi-aziyi/>
63. Борисюк О.А. Туристичний маркетинг як інструмент дослідження регіонального туристичного ринку / О.А.Борисюк // Географія та туризм: зб. наук. праць.– К.: Альтер-прес, 2015.– Вип. 33. – С.29-37.
64. Борисюк О.А. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу / Борисюк О.А., Дудник І.М., Беркова О.П. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2019. – Вип. 4 (74). – С. 23-31.
65. Дудник І.М., Борисюк О.А. Регіональні системи туристичних послуг: методологічний аспект. – Регіон – 2019: стратегія оптимального розвитку: міжнародна науково-практична конференція, 16-17 жовтня 2019 р.– Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2019р.– С.26-29.

ДОДАТКИ

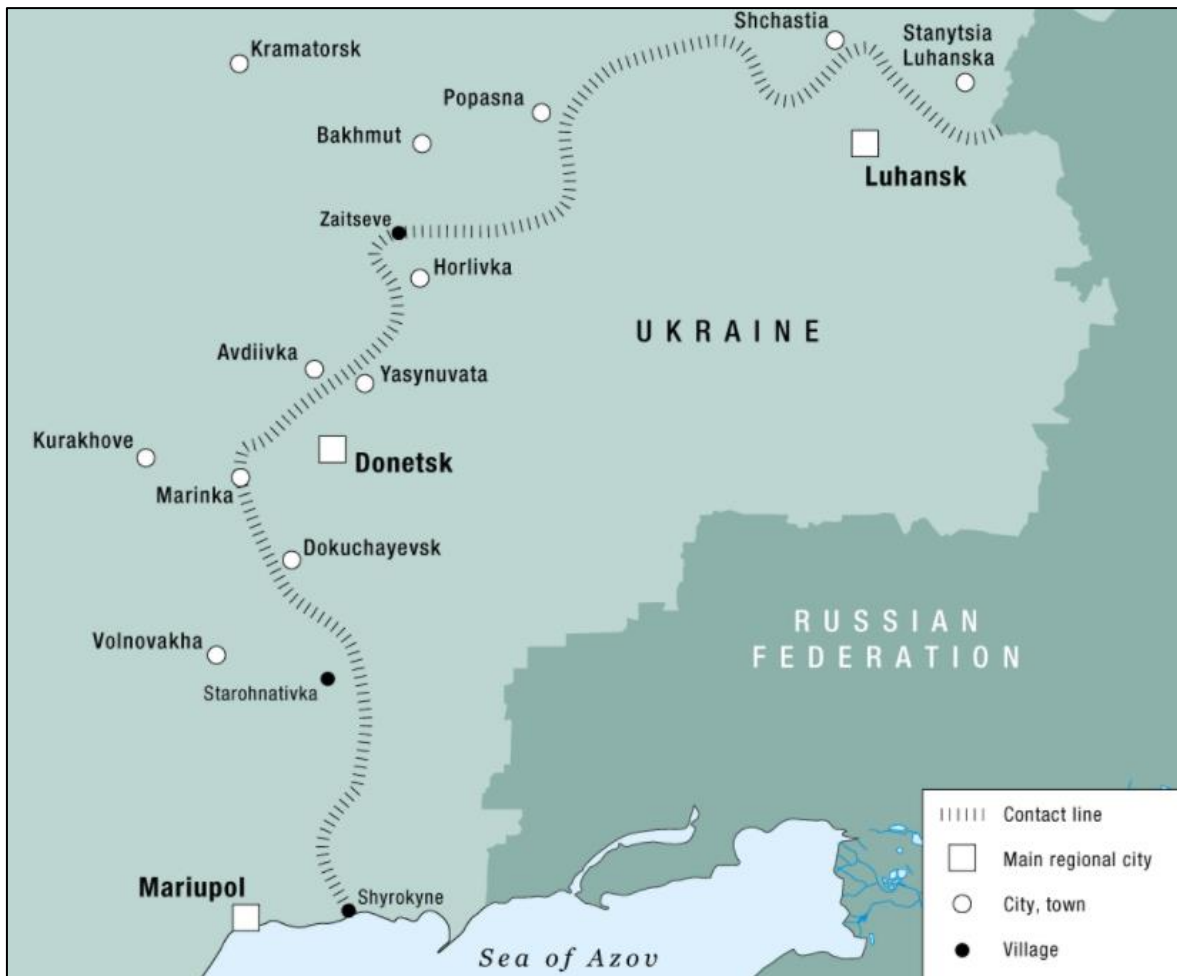
Додаток А

Кількість суб'єктів туристичної діяльності України (по областях)

Область	2011	2015	2016	2017
Вінницька	79	63	68	69
Волинська	76	68	69	66
Дніпропетровська	397	294	322	325
Донецька	408	23	33	42
Житомирська	64	47	56	47
Закарпатська	149	67	65	63
Запорізька	166	140	161	160
Івано-Франківська	116	83	107	105
Київська	63	90	119	116
Кіровоградська	50	46	47	43
Луганська	94	11	19	17
Львівська	230	221	272	282
Миколаївська	86	60	69	63
Одеська	261	245	268	264
Полтавська	116	91	88	93
Рівненська	50	59	66	60
Сумська	74	53	57	58
Тернопільська	72	43	53	45
Харківська	296	264	255	263
Херсонська	82	53	72	67
Хмельницька	76	78	89	90

Місце України в глобальному рейтингу конкурентоспроможності у сфері туризму та подорожей за даними Всесвітнього економічного форуму*

Показник	Місце в рейтингу					Динаміка абсолютних змін	
	2009	2011	2013	2016	2019	2016/ 2013	2019/ 2009
Загальний рейтинг конкурентоспроможності	77	85	76	88	78	12	1
Бізнес-середовище	104	107	114	124	103	10	-1
Безпека та захист	86	82	77	127	107	50	21
Здоров'я та гігієна	18	17	8	8	11	0	-7
Людські ресурси та ринок праці	68	68	65	41	48	-24	-20
Інформаційно-комп'ютерна готовність	51	68	70	81	78	11	27
Пріоритетність туризму	87	101	84	90	92	6	5
Міжнародна відкритість				78	55	78	55
Цінова конкурентоспроможність	116	119	110	48	19	-62	-97
Сталість навколишнього середовища	79	88	92	97	114	5	35
Інфраструктура повітряного транспорту	94	93	78	79	71	1	-23
Інфраструктура наземного транспорту та портів	72	74	73	81	77	8	5
Туристична інфраструктура	55	53	50	71	65	21	10
Природні ресурси	112	119	102	71	116	-31	4
Культурні ресурси та бізнес-подорож	88	86	80	115	56	35	-32

Карта зони конфлікту на Донбасі

Області у яких був введений воєнний стан у 2018 році

В'їзд іноземців до України

І ПІВРІЧЧЯ 2020 РОКУ **2 080 073** ↓ 31,5% І ПІВРІЧЧЯ 2021 РОКУ **1 424 471**

Виїзд українців за кордон

ДАРТ

І ПІВРІЧЧЯ 2020 РОКУ **6 227 252** ↓ 7,5% І ПІВРІЧЧЯ 2021 РОКУ **5 763 188**

